

บทที่ 2

แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนแขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าจากหนังสือ เอกสารทางวิชาการ ซึ่งมีแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับทักษะ
2. แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม
3. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ
4. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
5. การจัดการศึกษาด้านอาชีพของชุมชนแขวงบางระมาด
6. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับทักษะ

การทบทวนวรรณกรรมเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับทักษะ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีความเข้าใจแนวคิดทฤษฎีที่ว่าด้วยความหมาย องค์ประกอบที่สำคัญของทักษะเนื่องจากการศึกษาเรื่อง การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนแขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร จะต้องมีการศึกษาทักษะของผู้ที่เกี่ยวข้องต่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพ และทักษะต่อแนวทางการส่งเสริมและการพัฒนาการศึกษาด้านอาชีพ จึงมีความจำเป็นจะต้องทบทวนวรรณกรรมเรื่องดังกล่าวเพื่อให้เกิดความรู้ และความเข้าใจ

ความหมายของทักษะ

นักวิชาการ ได้ให้ความหมายของคำว่า ทักษะ ไว้ดังต่อไปนี้

ทักษะ หมายถึง ความเห็น การเห็น เครื่องรู้เห็น สิ่งที่เห็น การแสดง (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542, น. 521)

ทัศนะ หมายถึง การแสดงออกถึงความเชื่อหรือความคิดเห็นของประชาชนในความรู้สึกทั่วไป (oxford advance learner's dictionary, 1994, p. 867)

ทัศนะ หมายถึง ความรู้สึก นึกคิด หรือความคิดเห็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่มีต่อสิ่งหนึ่ง รวมทั้งแนวทางปฏิบัติหรือท่าทีต่อสิ่งแวดลอมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหมายถึง ความคิดเห็น ความรู้สึกเฉพาะตัวของบุคคลที่สนองต่อคำถามในแบบสอบถาม ความคิดเห็น โดยไม่มีผู้วินิจฉัยว่าถูกหรือผิด ดีหรือไม่ดี เป็นความรู้ ความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดรวมทั้งแนวทางปฏิบัติหรือท่าทีต่อสิ่งนั้น (หทัยรัตน์ พุ่มคชา อ้างถึงใน พัทธมน ผลพัฒน์, 2547, น. 38)

ทัศนะ ในความหมายทางจิตวิทยาหมายถึง ทัศนะมีความสำคัญต่อพฤติกรรมมนุษย์ ในแง่ที่เกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ รวมทั้งศึกษาถึงการพัฒนาความสามารถทางทักษะ ทางสติปัญญา และการใช้วิจารณ์ญาณของมนุษย์เพื่อประกอบการตัดสินใจ (ประภาเพ็ญ สุวรรณ, 2526, น. 10-11)

กล่าวโดยสรุปแล้ว ความรู้ ความเข้าใจ รวมถึงประสบการณ์ที่บุคคลได้รับในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอันจะก่อให้เกิดความคิดเห็นในเรื่องนั้น ๆ รวมทั้งถึงพฤติกรรมที่แสดงออก หรือท่าทีที่มีต่อเรื่องนั้น ๆ ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบขึ้นอยู่กับทัศนะของแต่ละบุคคล

องค์ประกอบของทัศนะ

องค์ประกอบทัศนะ เป็นการเรียนรู้ของมนุษย์ ซึ่งหมายถึงความคิดเห็นหรือการแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่ง จะเริ่มต้นจากในระดับง่าย ๆ ก่อนแล้วเพิ่มความสามารถในการใช้ความคิดและการพัฒนาสติปัญญาเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ โดยแบ่งองค์ประกอบออกเป็น 5 ลำดับชั้น ดังนี้

1. ความรู้ (Knowledge) เป็นขั้นแรกของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการจดจำอาจจะโดยการนึกได้ มองเห็น ได้ยินหรือได้ฟัง ความรู้ในขั้นนี้ประกอบด้วย คำจำกัดความ ความหมายข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง วิธีการแก้ปัญหา มาตรฐาน เหล่านี้เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า ความรู้นี้เป็นเรื่องของกาจำได้ หรือระลึกได้โดยไม่จำเป็นต้องใช้ความคิดที่ซับซ้อนและไม่ต้องใช้สมองมากนัก ดังนั้นการจำได้จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญทางจิตวิทยาและเป็นขั้นตอนที่จะนำไปสู่พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเข้าใจ การนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ การสังเคราะห์และการประเมินผล ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ได้ใช้ความคิดและความสามารถด้านสมองเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ

โดยที่มาของความรู้ นั้น จอห์น โฮสเปอร์ นักปรัชญาผู้มีชื่อเสียงอธิบายไว้ว่ามี 4 ทาง คือ จากประสบการณ์จริง จากเหตุผล จากผู้รู้ และจากการหยั่งรู้

2. ความเข้าใจ (Comprehension) เป็นพฤติกรรมขั้นต่อมาจากความรู้ ขั้นตอนนี้จะต้องใช้ความสามารถทางสมอง และทักษะในขั้นสูงจนถึงระดับของการสื่อความหมาย อาจจะทำได้ทั้งที่เป็นการใช้ปากเปล่า ข้อเขียน ภาษา หรือการใช้สัญลักษณ์ มักเกิดขึ้นหลังจากบุคคลได้ทราบข่าวสารต่าง ๆ แล้ว โดยการฟัง เห็น อ่านหรือเขียน ความเข้าใจนี้อาจจะแสดงออกในรูปของการใช้ทักษะหรือการแปลความหมายต่าง ๆ เช่น การบรรยายข่าวสารโดยใช้คำพูดของตนเอง หรือการแปลความหมายจากภาษาหนึ่งไปยังอีกภาษาหนึ่งโดยลงความหมายเดิมเอาไว้หรืออาจเป็นการแสดงความคิดเห็นหรือการใช้ข้อสรุปหรือการคาดคะเนได้เช่นกัน

3. การนำความรู้ไปใช้ (Application) ความสามารถในการนำความรู้ไปใช้เป็นพฤติกรรมขั้นที่สาม ซึ่งต้องอาศัยความสามารถหรือทักษะทางด้านความเข้าใจดังกล่าวมาแล้ว การนำความรู้ไปใช้นี้กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การแก้ปัญหา นั่นเอง ซึ่งเมื่อทำการพิจารณาจะเห็นได้ว่า ความเข้าใจในหลักทฤษฎี วิธีการต่าง ๆ จะถูกนำมาใช้ในการแก้ปัญหา

4. การวิเคราะห์ (Analysis) ความสามารถในการวิเคราะห์เป็นพฤติกรรมที่ช่วยให้ความสามารถแยกภาพรวมออกเป็นส่วนย่อย เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่เด่นชัดยิ่งขึ้น แบ่งเป็นชั้นย่อย ๆ ได้ 3 ชั้นด้วยกัน คือ

4.1 ความสามารถในการแยกแยะองค์ประกอบของปัญหาออกเป็นส่วน ๆ

4.2 ความสามารถในการเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบ

4.3 ความสามารถในการมองเห็นหลักของการผสมผสานปัญหาที่มีองค์ประกอบย่อยมากมายหลาย ๆ ส่วนมารวมเข้าเป็นกรอบโครงสร้างที่แน่ชัด โดยทั่วไปแล้วสมรรถนะที่จะเกิดจากการนำเอาประสบการณ์ในอดีตมารวมกับประสบการณ์ในปัจจุบัน และนำมาสร้างเป็นกรอบที่มีระเบียบแบบแผน ความสามารถในการสังเคราะห์นี้เป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์หรือความคิดริเริ่ม จึงต้องอาศัยความสามารถขั้นต่าง ๆ หลายขั้น ๆ ดังกล่าวมาแล้ว กล่าวคือ จะต้องมีความเข้าใจในการนำความรู้ไปใช้ และความสามารถในการวิเคราะห์มาประกอบกัน

5. การประเมินผล (Evaluation) ความสามารถในการประเมินผลที่เกี่ยวข้องกับการให้ค่าต่อความรู้หรือข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่จะต้องใช้เกณฑ์หรือมาตรฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นส่วนประกอบในการประเมินผล มาตรฐานนี้อาจจะออกมาทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ และมาตรฐานที่ใช้ นี้ อาจจะมาจากที่บุคคลนั้นตั้งขึ้นเองหรือมาจากมาตรฐานที่มีอยู่แล้ว ความสามารถ

ในการประเมินผล นอกจากจะเป็นความสามารถขั้นสุดท้ายแล้วยังเป็นตัวเชื่อมที่สำคัญของพฤติกรรมด้านอื่น ๆ อีกด้วย ความสามารถในการประเมินนี้ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในขั้นสุดท้ายเสมอไป แต่อาจจะอยู่ในขั้นของความสามารถหรือทักษะต่าง ๆ (ประภาเพ็ญ สุวรรณ, 2526, น. 13-14)

กล่าวโดยสรุปแล้ว ทักษะเป็นการเรียนรู้ของมนุษย์ที่มีการแสดงออกหรือแสดงความคิดเห็นอย่างใดอย่างหนึ่งต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งมีลำดับขั้นของการแสดงออกอย่างชัดเจน และสามารถจะนำประโยชน์จากการแสดงออกไปใช้ให้เกิดผลต่อการพัฒนาได้

2. แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

การทบทวนวรรณกรรมเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีความเข้าใจในแนวคิดทฤษฎีที่ว่าด้วยแนวคิด ความหมาย และองค์ประกอบที่สำคัญของทุนทางสังคม เนื่องจากการทำความเข้าใจเรื่องทุนทางสังคมกับการจัดการศึกษาด้านอาชีพเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตนั้น อาจจะต้องใช้แนวคิดทฤษฎีทุนทางสังคมเป็นการทำให้ทราบถึงทรัพยากรต่าง ๆ ในท้องถิ่นหรือชุมชนเพื่อเป็นการประสานประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านั้นเพื่อการบริหารจัดการส่งเสริมสนับสนุน และการสร้างการมีส่วนร่วมหรือหุ้นส่วนทางการศึกษาด้านอาชีพ เพื่อการส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีและทำให้สังคมมีความมั่นคงในที่สุด

ความหมายของทุนทางสังคม

สถานการณ์สังคมปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงจากกระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งมีความหลากหลายและความแตกต่างทางความคิดกันอยู่อย่างมากมาย กระแสของทุนทางสังคมจะมีความจำเป็นและมีบทบาทที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาสังคมทั้งในด้านการให้ความสงเคราะห์แก่ผู้ด้อยโอกาส การช่วยเพิ่มโอกาส และการเสริมสร้างทางเลือกอันหลากหลายในสังคมด้วยการส่งเสริมสนับสนุนให้กลุ่มชนต่าง ๆ สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น อีกทั้งยังได้นำไปสู่การช่วยพิทักษ์สิทธิ และการนำเสนอทิศทางการใหม่ ๆ ในการพัฒนาสังคมในอนาคตด้วย ทุนทางสังคมจึงน่าจะเป็นพลังในการเคลื่อนไหวและสร้างสรรค์ของสังคมได้มากขึ้น

นักวิชาการ ได้ให้ความหมายของคำว่า ทูตทางสังคม ไว้ดังต่อไปนี้

ในความหมายแรก ได้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของบุคคลโดยระบุว่า ทูตทางสังคม หมายถึง ค่านิยม วัฒนธรรมของประชาชน ความไว้วางใจระหว่างกัน และเป็นชุดของความสัมพันธ์ที่อยู่บนความคาดหวังและค่านิยมร่วมกัน (วรฤทธิ โรมรัตนพันธ์, 2548, น. 38)

ในความหมายที่สอง ได้ให้ความสำคัญกับการเน้นพลังระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ โดยระบุว่า ทูตทางสังคม หมายถึง การรวมพลังของคนในสังคมที่มีจุดประสงค์ร่วมกันในการที่จะนำพลังนั้นมาสร้างสรรค์และสร้างคุณค่าของสังคมนั้น ๆ โดยเป็นพลังในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติโดยมีการให้คุณค่า ให้ความเชื่อถือ ให้ความไว้วางใจ ความเอื้ออาทร ความสามัคคี ซึ่งมีจารีตประเพณี ภูมิปัญญา ศีลธรรม และบรรทัดฐานของสังคมนั้น (ชยุต อินพรหม, 2547, น. 14)

ในความหมายที่สาม ได้ให้ความสำคัญกับการใช้พลังที่มีอยู่ในชุมชน โดยระบุว่า ทูตทางสังคม หมายถึง เป็นพลังที่มีอยู่ในชุมชนและสังคมเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนเพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ สบายใจความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทยโดยมีองค์ประกอบเกื้อหนุนสำคัญ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548, น. 61-62)

ในความหมายที่สี่ ได้ให้ความสำคัญกับรูปแบบของนามธรรมและรูปธรรม โดยระบุว่า ทูตทางสังคม หมายถึง ทูตที่อยู่ในรูปของทรัพยากรธรรมชาติ ทูตที่อยู่ในรูปของวัฒนธรรม จารีตประเพณี ค่านิยม ทูตที่อยู่ในรูปของภูมิปัญญาความรู้ ทูตประเภทต่าง ๆ เหล่านี้อาจจำแนกเพื่อความเข้าใจให้ง่ายขึ้นได้ดังนี้ คือ ทูตที่มนุษย์ไม่ได้สร้างขึ้น อันได้แก่ ทูตที่อยู่ในรูปของทรัพยากรธรรมชาติ และทูตที่มนุษย์สร้างขึ้น อันได้แก่ ทูตทางสังคม ทูตมนุษย์ ทูตที่เป็นตัวเงิน ทูตที่อยู่ในรูปของวัฒนธรรม จารีต ประเพณี และค่านิยม ทูตทางกายภาพและทูตที่เป็นภูมิปัญญาความรู้ (ณัฐกานต์ จิตรวัฒนา, 2546, น. 22)

ในความหมายที่ห้า ได้ให้ความสำคัญกับสถาบัน ความสัมพันธ์ และบรรทัดฐานต่าง ๆ ที่ก่อรูปทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยทูตทางสังคมไม่ได้หมายถึงปัจเจกบุคคลใด ๆ จำนวนสถาบัน หรือองค์กรรวมกัน แต่หมายถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกันของปัจเจกบุคคล กลุ่ม สถาบัน หรือองค์กรต่าง ๆ เข้าด้วยกัน (ธนาคารโลก อ่างถึงใน รัตนพงษ์ จันทพงษ์, 2546, น. 15)

ในความหมายที่หก ได้ให้ความสำคัญกับการที่คนมารวมกัน เอาความดีมารวมกัน เอาความรู้มารวมกัน เรียกว่า เกิดทุนทางสังคมซึ่งจะนำไปสู่พลังทางสังคมที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ทุกอย่าง (ประเวศ วะสี, 2547, น. 1-2)

ในความหมายที่เจ็ด ได้ให้ความสำคัญกับความไว้วางใจ บรรทัดฐาน และความเป็นเครือข่ายทางสังคม ที่เอื้อให้เกิดประโยชน์ต่อความร่วมมือร่วมใจกัน และการประสานงานกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และยังได้กล่าวถึงลักษณะของทุนทางสังคมว่า เป็นลักษณะที่มีมานานในสังคมเกษตรกรรมทุกแห่งในโลก นั่นคือการช่วยเหลือกันและกันในลักษณะของการ “ลงแขก” หรือ “ปลานึ่งตัวกินให้นานที่สุด” (Robert, 1995, น. 1-2)

และในความหมายสุดท้าย ได้ให้ความสำคัญกับสิ่งต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ร่วมกับวิถีชีวิตของคนในสังคมแต่ดั้งเดิม ดังนั้นจึงรวมถึงสิ่งที่เป็นวัฒนธรรม เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล และสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ความสัมพันธ์ของชุมชนซึ่งช่วยทำให้เกิดการพึ่งพา เอื้ออาทรระหว่างกัน อันนำไปสู่การพึ่งพาตนเองของชุมชน พระมนัส ชันติธัมโม (ชยุต อินพรหม, 2547, น. 10)

กล่าวโดยสรุปจากการให้ความหมายของนักวิชาการยังมีความหมายที่หลากหลายและกว้างขวางแตกต่างกันไปแต่ละคน แต่ตามแนวคิดพบว่าเน้นหนักไปในเรื่องของความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ซึ่งสรุปได้ว่า ทุนทางสังคม หมายถึง การทำความเข้าใจอันดีในวัฒนธรรมของประชาชน ที่ทำให้มีความไว้วางใจระหว่างกัน โดยมีการแสดงออกทางการปฏิบัติด้วยความยินดี ความเต็มใจในการถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้ อันเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม ซึ่งก่อให้เกิดการรวมพลังของคนในสังคมที่มีจุดประสงค์ร่วมกันในการที่จะนำพลังนั้นมาสร้างสรรค์และสร้างคุณค่าของสังคมนั้น ๆ โดยพลังที่มีอยู่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติโดยมีการให้คุณค่า ให้ความเชื่อถือ ให้ความไว้วางใจ ความเอื้ออาทร ความสามัคคี ซึ่งมีองค์ประกอบด้านกลุ่มและเครือข่าย ด้านความไว้วางใจและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และด้านกิจกรรมร่วมและความร่วมมือ ที่ทำให้เกิดกระบวนการทุนทางสังคม มีจารีตประเพณี ภูมิปัญญา ศีลธรรม และบรรทัดฐานของสังคม

จากแนวคิดและความหมายดังกล่าว เพื่อให้เกิดความชัดเจนและเหมาะสมกับการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษามีความเชื่อว่าทุนทางสังคมไม่ได้หมายถึงบุคคล ครอบครัว กลุ่ม ชุมชน องค์กร หรือสถาบันรวมกัน แต่หมายถึง การมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันของประชาชนที่แสดงออกในรูปของกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ที่ก่อให้เกิดการรวมตัวกันบนพื้นฐานของความไว้วางใจ เพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยมาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

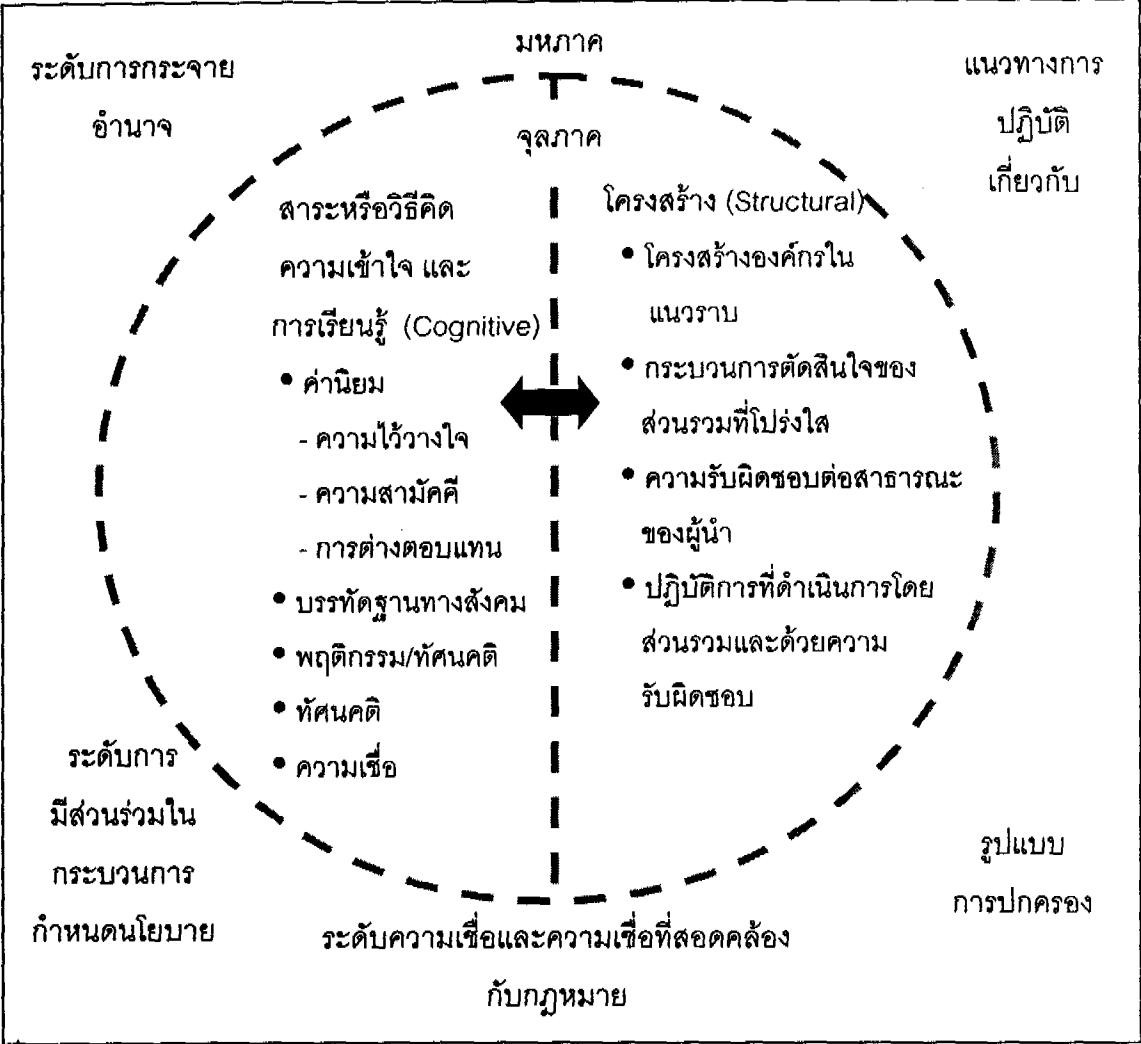
ดังนั้นแล้ว แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม หมายถึง การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับทุนทางสังคมทั้งในระดับจุลภาคที่สามารถไปประยุกต์ใช้กับบุคคล ครอบครัว กลุ่ม องค์กร และชุมชนหรือเครือข่าย ในระดับมหภาคอันหมายถึงสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อบุคคล ครอบครัว กลุ่ม องค์กร และชุมชนหรือเครือข่าย หากจะกล่าวให้ง่ายต่อการศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งนี้ ระดับจุลภาค หมายถึง ค่านิยม ความไว้วางใจ ความสามัคคี ความเชื่อ พฤติกรรม ทศนคติ การมีส่วนร่วม และภาวะผู้นำ และระดับมหภาค หมายถึง ความสอดคล้องกับกฎหมาย ระดับของการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ความเชื่อที่สอดคล้องกับกฎหมาย รูปแบบการปกครอง และระดับการกระจายอำนาจ

เพื่อให้การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมในงานวิจัยครั้งนี้มีความชัดเจน ผู้ศึกษาจะได้นำเสนอทุนทางสังคมในระดับจุลภาคและมหภาคดังนี้

ระดับจุลภาค หมายถึง วิธีคิด และระบบความรู้ในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน โดยการถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ ภูมิปัญญา และทุนทางสังคม

ระดับมหภาคหมายถึง รูปแบบหรือแนวทางของนโยบายของสถานศึกษาหรือของชุมชนที่ส่งเสริมการจัดการศึกษา และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาทุนทางสังคมในการจัดการศึกษาด้านอาชีพในชุมชน โดยมีการเชื่อมโยงองค์ประกอบของทุนทางสังคม 3 ทุน คือ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน และทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ทำหน้าที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมในระดับจุลภาค และในระดับมหภาคข้างต้นแล้ว ดังนั้นผู้ศึกษาจึงขอนำเสนอแผนภาพประกอบเพื่อให้มีความสอดคล้องกับแนวคิดข้างต้นที่ได้อธิบายมาแล้ว ดังแผนภาพที่ 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

แผนภาพที่ 2.1
แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

ที่มา: Bain and Hicks (1998 อ้างถึงใน วรุณี โรมรัตนพันธ์, 2548, น. 54)

องค์ประกอบของทุนทางสังคม

นักวิชาการได้แบ่งองค์ประกอบของทุนทางสังคม ไว้ดังนี้
องค์ประกอบแรกของทุนทางสังคม ได้ให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจเกี่ยวกับ
เรื่องทุนทางสังคมนั้นจะต้องมีการพิจารณาทั้งสองมิติ คือ

1. เป็นการมองเชิงโครงสร้างหน้าที่จะทำให้สามารถแยกแยะระดับต่าง ๆ ของทุนทางสังคมได้รวมทั้งสามารถเข้าใจได้ว่าระดับต่าง ๆ ของทุนทางสังคมนั้นประกอบไปด้วยเนื้อหาสาระอะไรบ้าง แต่ละส่วนหรือแต่ละระดับมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างไร

2. เป็นการมองในเชิงบูรณาการหรือผลลัพธ์ ก็ถือว่ามีประโยชน์เช่นกันเพราะในที่สุดแล้ว การศึกษาทุนทางสังคมก็จะต้องบอกให้ทราบว่าทุนทางสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรขึ้นมาบ้าง ซึ่งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ในตัวของมันเองก็เป็นทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นใหม่ และสามารถที่จะส่งผลกระทบให้เกิดปรากฏการณ์ใหม่ (ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนหรือสังคม) ได้อีกต่อไป ดังนั้นการมองเชิงโครงสร้างหน้าที่อาจจะไม่สามารถอธิบายหรือให้ภาพที่เป็นไปในเชิงบูรณาการในลักษณะนี้ได้เสมอไป (วรวิทย์ โรมรัตนพันธุ์, 2548, น. 61)

องค์ประกอบที่สอง ได้กล่าวถึงความสำคัญโดยแบ่งองค์ประกอบของทุนทางสังคมไว้ดังนี้

1. ทุนมนุษย์ ทั้งที่เป็นบุคคลทั่วไปและผู้นำทางสังคม เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัคร ฯลฯ ที่มีความรัก ความไว้วางใจ มีน้ำใจและเอื้ออาทรต่อมนุษย์ มีความเชื่อในระบบคุณค่าและหลักศีลธรรมที่ดี เช่น มีคุณธรรม วินัย ความซื่อสัตย์ จิตสำนึกสาธารณะ ฯลฯ ที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม

2. ทุนที่เป็นสถาบัน ตั้งแต่สถาบันหลักของชาติ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันสำคัญในสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง ฯลฯ องค์การที่ตั้งขึ้นมา เช่น องค์การพัฒนาเอกชน องค์การประชาชน องค์การชุมชน ภาครัฐกิจเอกชน สื่อมวลชน ฯลฯ ที่มีบทบาทสนับสนุนให้เกิดพลังของคนในชุมชนและสังคม รวมถึงกฎหมายและระเบียบปฏิบัติของสังคมที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้

3. ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ทั้งภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะวัฒนธรรมไทย จารีตประเพณีที่ดีงาม และสถาปัตยกรรมต่าง ๆ เช่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548, น. 61-62)

และองค์ประกอบสุดท้าย ได้ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของทุนทางสังคมที่มีความเหมาะสมกับบริบทสภาพแวดล้อมของสังคมไทยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทยซึ่งสามารถจะแสดงออกในรูปแบบของกิจกรรมต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ได้ดังนี้

1. การรวมกลุ่ม คือการรวมกันของประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การที่ประชาชนได้มีการพบปะสนทนากันเป็นประจำ รวมถึงการร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวันและการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มของประชาชน

2. การมีการศึกษา คือการได้รับการศึกษาที่มีความเหมาะสม การอบรมบ่มนิสัยบุตรหลาน มีการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา รวมทั้งการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและการปรับตัวให้เหมาะสมกับครรลองของหมู่บ้านที่อยู่อาศัยได้เป็นอย่างดี

3. การมีวัฒนธรรม คือวิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยมในการแสดงออกถึงความเคารพนอบน้อม การดูแลผู้สูงอายุและคนพิการ การนับถือศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการทำ ความดี

4. การมีความซื่อสัตย์สุจริต คือการแสดงออกด้วยความจริงใจ ตรงไปตรงมา และไม่เห็นแก่ประโยชน์อันมิชอบหรือประโยชน์อันมิควรได้ เช่นการลักขโมย การหยิบฉวยสิ่งของของผู้อื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต เป็นต้น

5. การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม คือการที่ประชาชนรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง ที่มีต่อสาธารณะหรือส่วนรวม เช่น การให้การช่วยเหลือ การบริจาคทรัพย์หรือแรงงาน ตามสมควร ต่อสาธารณะประโยชน์ การรักษาความสะอาดสถานที่สาธารณะที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของประชาชน และการเสียภาษีให้กับรัฐ เป็นต้น

6. การมีประสิทธิภาพในการทำงาน คือความสามารถในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด วัดได้จากผลงานที่ได้ทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ

7. การมีการบริหารและระบบราชการที่ดี คือการมีส่วนร่วมของประชาชน การได้รับแจ้งและการติดตามข่าวสารจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอ (รัตนพงษ์ จันทวงศ์, 2546, น. 22-30)

จากความคิดเห็นดังกล่าว ความคิดเห็นที่หนึ่งมีความคิดเห็นที่ต้องการอธิบายองค์ประกอบของทุนทางสังคมทั้งสองด้านคือ ด้านโครงสร้างของทุนทางสังคม และด้านบูรณาการนำไปใช้ซึ่งทำให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคม ความคิดเห็นที่สองมีความคิดเห็นว่าองค์ประกอบของทุนทางสังคมทั้งสามนั้นจะต้องมีกระบวนการผสมผสานกันบนพื้นฐานของความไว้วางใจและระบบความสัมพันธ์จึงจะก่อให้เกิดเป็นทุนทางสังคม ซึ่งเป็นกระบวนการสั่งสม ปรับเปลี่ยน ต่อยอดพัฒนาและสร้างขึ้นมาอยู่ตลอดเวลา และความคิดเห็นที่สามมีความคิดเห็นว่ายายกำลังจะอธิบายว่าทั้งเจ็ดประการขององค์ประกอบนั้นมีความสอดคล้องกับสังคมไทย และบริบทของวัฒนธรรมของคนไทย

กล่าวโดยสรุปแล้ว องค์ประกอบที่สำคัญของทุนทางสังคมที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบไปด้วย ทุนมนุษย์ ทุนที่เป็นสถาบัน ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม โดยมีการแสดงออก ในรูปของกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ที่ก่อให้เกิดพลังความร่วมมือจากการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น การรวมกลุ่ม การมีการศึกษา และการมีวัฒนธรรม เป็นต้น โดยมีสถาบันในสังคมที่จัดตั้ง ขึ้นมาเพื่อการสนับสนุนการอยู่ร่วมกันและส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และภูมิปัญญา วัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ที่ส่งเสริมเป็นแหล่งการศึกษาเรียนรู้อย่างมิได้หยุดนิ่ง เพราะว่าจะเป็น พลังขับเคลื่อนและส่งเสริมให้ชุมชนมีพลังในการสร้างความร่วมมือและสร้างความเป็นหุ้นส่วนใน การช่วยกันพัฒนาส่งเสริมชุมชนได้อย่างยั่งยืน

การวัดทุนทางสังคม

การตัดสินใจที่จะยุติหรือดำเนินการใด ๆ ต่อไปว่าสิ่งที่นำมาใช้ หรือสิ่งที่ใช้ไป ได้ผล หรือไม่ได้ผล ประสพผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้การประเมินเข้า มาช่วยในการตัดสินใจ ซึ่งสามารถใช้รูปแบบหรือวิธีการประเมินได้หลากหลายตามความเหมาะสม กับโครงการหรืองานนั้น ๆ โดยใช้ตัวชี้วัดเป็นเกณฑ์ในการประเมิน การวัดทุนทางสังคมสำหรับใน การศึกษานี้ เป็นแนวทางในการประเมินสถานภาพทุนทางสังคมที่มีอยู่ ว่ามีมากน้อยเพียงใด มี ความรู้ความเข้าใจในการนำมาใช้และการส่งเสริมพัฒนาทุนทางสังคมกันอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะ เพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพ ซึ่งการวัดทุนทางสังคมเพื่อการประเมินผลมีดัชนีตัวชี้วัดที่ต่างกัน ไปดังต่อไปนี้

ตัวชี้วัดของทุนทางสังคม

Anirudh Kishna and Elizabeth Shrader ได้กล่าวถึงเครื่องมือสำหรับการประเมินทุน ทางสังคม (The Social Capital Assessment Tool : SOCAT) เป็นขั้นแรกของการพัฒนาการ วัดทุนทางสังคม โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เพื่อให้ทราบว่าการวัดทุนทางสังคมทั้งในระดับ องค์กร ครัวเรือน และชุมชน มีความสัมพันธ์กับตัวชี้วัดด้านการพัฒนาอื่น ๆ อย่างไร และนำไปสู่ การประเมินว่าทุนทางสังคมจะส่งเสริมหรือบั่นทอนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยมีลักษณะ สำคัญ คือ

1. สามารถตอบสนองต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและให้กรอบแนวคิดที่ ครอบคลุมมิติต่าง ๆ ของทุนทางสังคม
2. สามารถประเมินทุนทางสังคมทั้งในแง่โครงสร้างและภูมิปัญญา

3. สามารถประเมินกิจกรรมที่ได้รับการยอมรับจากท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการประสานความร่วมมือกัน

4. สามารถวัดทุนทางสังคมทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ (www.nesdb.go.th/national/attachment/2_data_3.doc)

วรวิทย์ โธมรัตน์พันธ์ (2548, น. 78-79) ได้สะท้อนจากผลการศึกษาจากนักวิชาการหลายท่านที่ได้พยายามสะท้อนให้เห็นถึงตัวชี้วัดของทุนทางสังคม จะมีประเด็นในการวัดสิ่งต่าง ๆ และยังสามารถแบ่งตัวชี้วัดของทุนทางสังคม ออกได้เป็น 2 วิธีการ ดังนี้

1. การศึกษาเฉพาะเจาะจงเป็นรายกรณี โดยมีกรอบกว้าง ๆ พิจารณาเรื่องความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับชุมชน คนกับองค์กร โดยขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์

2. การศึกษาโดยการสำรวจลักษณะภาพรวมของชุมชน เมือง และประเทศซึ่งมีลักษณะทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ดังนี้

2.1 ตัวชี้วัดที่เป็นลักษณะหรือรูปแบบของความสัมพันธ์ ซึ่งเน้นในเรื่องของจารีตประเพณี ความไว้วางใจ ความเป็นเครือข่าย การมีส่วนร่วมของประชาชน

2.2 ตัวชี้วัดที่เป็นลักษณะรูปธรรม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผลที่เกิดจากทุนทางสังคม เช่น จำนวนคนที่เข้าเป็นสมาชิกและจำนวนกลุ่ม จำนวนผู้มีสุขภาพดี จำนวนผู้มีการศึกษาดี จำนวนผู้เข้าถึงแหล่งทุนและข้อมูล

2.3 ตัวชี้วัดที่เป็นลักษณะรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งจะเป็นการวัดจากพฤติกรรมที่นำไปสู่ความสัมพันธ์ และก่อให้เกิดทุนทางสังคม เช่น การหักทลายเพื่อนบ้าน การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน การเยี่ยมเพื่อนบ้าน และการต้อนรับแขก

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้จัดทำกรอบตัวชี้วัดทุนทางสังคมไทย โดยได้แบ่งกลุ่มเป็นมิติทุนทางสังคมออกเป็น 6 มิติ ดังนี้

1. มิติด้านกลุ่มและเครือข่าย
2. มิติด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
3. มิติด้านกิจกรรมร่วมและความร่วมมือ
4. มิติด้านข่าวสารและการสื่อสาร
5. มิติด้านการร่วมกลุ่มทางสังคมและการผนวกเข้าร่วม
6. มิติด้านการมีอำนาจและกิจกรรมทางการเมือง

จากแนวทางดังกล่าวจะแสดงให้เห็นมีความพยายามที่จะวัดทุนทางสังคมโดยให้มีความครอบคลุมในระดับต่าง ๆ ให้มากที่สุด ซึ่งได้มีการค้นหาวิธีการวัดแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น

การรวบรวมจากการสำรวจ การสังเกตปรากฏการณ์ทางสังคม การวัดจากระดับความร่วมมือของสมาชิกหรือประชาชนจึงทำให้วิธีการและตัวชี้วัดทุนทางสังคมมีความละเอียดครอบคลุมในทุกมิติ

สำหรับการศึกษาค้างนี้ ผู้ศึกษามีความเห็นว่าจะสามารถวัดทุนทางสังคมได้ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้ตัวชี้วัดที่เป็นลักษณะหรือรูปแบบของความสัมพันธ์ ซึ่งเน้นในเรื่องของความเป็นเครือข่าย ความไว้วางใจ การมีส่วนร่วมของประชาชน และได้กำหนดมิติด้านองค์ประกอบเพื่อให้มีความเหมาะสมกับการศึกษาค้างนี้ 3 ด้าน คือ องค์ประกอบด้านกลุ่มและเครือข่าย องค์ประกอบด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และองค์ประกอบด้านกิจกรรมร่วมและความร่วมมือ ซึ่งแต่ละด้านมีตัวชี้วัดดังนี้

1. องค์ประกอบด้านกลุ่มและเครือข่าย

- 1.1 การมีกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ในชุมชน
- 1.2 การมีกลุ่มอาชีพในชุมชน
- 1.3 การมีกองทุนหมู่บ้านในชุมชน
- 1.4 การมีธนาคารหมู่บ้านในชุมชน
- 1.5 การมีกลุ่มอาสาสมัครในชุมชน
- 1.6 การมีกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน
- 1.7 การมีกลุ่มชุมชนในชุมชน
- 1.8 การมี ธกส. ในชุมชน
- 1.9 การเป็นสมาชิกกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์
- 1.10 การเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพ
- 1.11 การเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน
- 1.12 การเป็นสมาชิกธนาคารหมู่บ้าน
- 1.13 การเป็นสมาชิกกลุ่มอาสาสมัคร
- 1.14 การเป็นสมาชิกกลุ่มผู้สูงอายุ
- 1.15 การเป็นสมาชิกกลุ่มชุมชน
- 1.16 การเป็นสมาชิก ธกส.
- 1.17 สมาชิกของกลุ่มที่มีอยู่ในชุมชนมีความเหมือนกันด้านเพศ
- 1.18 สมาชิกของกลุ่มที่มีอยู่ในชุมชนมีความเหมือนกันด้านอายุ
- 1.19 สมาชิกของกลุ่มที่มีอยู่ในชุมชนมีความเหมือนกันด้านอาชีพ
- 1.20 สมาชิกของกลุ่มที่มีอยู่ในชุมชนมีความเหมือนกันด้านการศึกษา

- 1.21 กลุ่มที่มีอยู่ในชุมชนมีการทำงาน/ติดต่อกับเครือข่ายนอกชุมชน
- 1.22 การขอความช่วยเหลือจากสมาชิกในครอบครัวของท่านเองเมื่อมีปัญหาส่วนตัว
- 1.23 การขอความช่วยเหลือจากเครือญาติเมื่อมีปัญหาส่วนตัว
- 1.24 การขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านเมื่อมีปัญหาส่วนตัว
- 1.25 การขอความช่วยเหลือจากเพื่อนนอกชุมชนเมื่อมีปัญหาส่วนตัว
- 1.26 การขอความช่วยเหลือจากกรรมการกลุ่มที่ท่านเป็นสมาชิกเมื่อมีปัญหาส่วนตัว
2. องค์ประกอบด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
 - 2.1 คนในชุมชนส่วนใหญ่ไว้วางใจได้
 - 2.2 คนไทยส่วนใหญ่ไว้วางใจได้
 - 2.3 คนในชุมชนบางส่วนไม่น่าไว้วางใจจึงต้องระวังตัวตลอดเวลา
 - 2.4 คนไทยบางส่วนไม่น่าไว้วางใจจึงต้องระวังตัวตลอดเวลา
 - 2.5 ความไว้วางใจที่ท่านมีต่อตำรวจ
 - 2.6 ความไว้วางใจที่ท่านมีต่อทหาร
 - 2.7 ความไว้วางใจที่ท่านมีต่อผู้อำนวยการเขต
 - 2.8 ความไว้วางใจที่ท่านมีต่อประธานชุมชน
 - 2.9 ความไว้วางใจที่ท่านมีต่อครู
 - 2.10 ความไว้วางใจที่ท่านมีต่อหมอ/พยาบาล
 - 2.11 ความไว้วางใจที่ท่านมีต่อพัฒนาชุมชนเขต
 - 2.12 ความไว้วางใจที่ท่านมีต่อนายทุน/พ่อค้า
 - 2.13 ความไว้วางใจที่ท่านมีต่อเจ้าหน้าที่องค์กรภาคเอกชน
 - 2.14 ความไว้วางใจที่ท่านมีต่อสมาชิกสภาเขต(สข.)/สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร (สก.)
 - 2.15 ความคิดเห็นต่อความช่วยเหลือของคนส่วนใหญ่ในชุมชน
 - 2.16 ความคิดเห็นต่อการระมัดระวังเมื่อมีการขอความช่วยเหลือจากใครก็ตามในชุมชน มิฉะนั้นแล้วจะมีคนมาฉกฉวยประโยชน์/เอารัดเอาเปรียบ
 - 2.17 การให้ความร่วมมือโดยสละเงิน
 - 2.18 การให้ความร่วมมือโดยสละเวลา

- 2.19 การให้ความร่วมมือโดยสละแรงงาน
- 2.20 การให้ความร่วมมือโดยสละวัสดุอุปกรณ์
- 3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมร่วมและความร่วมมือ
 - 3.1 จำนวนครั้งของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนในรอบปีที่ผ่านมา
 - 3.2 ความคิดเห็นต่อการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน

แนวทางการพัฒนาทุนทางสังคม

การนำทุนทางสังคมมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม จำเป็นต้องมีการประเมินทุนทางสังคมที่มีอยู่ของสังคม ในการประเมินเบื้องต้น พบว่าประเทศไทยมีทุนทางสังคมประเภทต่าง ๆ ที่สำคัญอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น มีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางจิตใจ ผู้นำทางความคิด ภูมิปัญญาชาวบ้านวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม เอกลักษณ์เฉพาะของคนไทยและสังคมไทยที่มีความเชื่อเพื่อเผ่าเผ่าเผ่า เชื่ออาหาร ยึดหยุ่น ปรับตัวง่าย การรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม และอื่น ๆ

ดังนั้นในการศึกษาแนวคิดทุนทางสังคมครั้งนี้ จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องวางแนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะต้องมีการดำเนินการตามแนวทางการปฏิบัติดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546, น. 22-24)

1. ต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของผู้บริหาร/ ผู้วางแผนให้มีทัศนคติเชิงสร้างสรรค์ มีโลกทัศน์กว้าง โดยคำนึงถึงความหลากหลายของ ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่ และคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่าง ๆ ในทุกระดับ
2. ต้องมุ่งไปที่การรักษา ต่อยอด พัฒนา ฟื้นฟู ทุนทางสังคมที่ดี อยู่แล้ว เข้ากับทุนดีที่เกิดขึ้นใหม่อย่างเหมาะสม และสนับสนุนสอดคล้องกลมกลืนกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ ควบคู่กับลดค่านิยมหรือพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์และเสริมสร้างทุนทางสังคมใหม่ ๆ ขึ้นมา
3. การใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมต้องมีความสมดุลระหว่าง การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่กับการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยต้องระมัดระวังมิให้ทุนทางสังคมเป็นเพียงเครื่องมือในการแสวงหารายได้หรือเพิ่มสมรรถนะทางเศรษฐกิจเท่านั้น

4. ในทางปฏิบัติ ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายอย่างเข้มแข็งและเป็นเครือข่าย รวมทั้งสร้างจิตสำนึกให้ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนาทุนทางสังคมด้วย ยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคม

ยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2546, น. 24-26) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคม ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์การพัฒนา ควรเน้นในเรื่อง

- ทุนมนุษย์ เน้นการเสริมสร้างทักษะคนไทยในด้านการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล เพิ่มทักษะในการทำงาน และดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและมีความสุขในโลกยุคใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รวมทั้งสนับสนุนให้มีการรวมตัวและสร้างเครือข่ายเพื่อทำประโยชน์ต่อส่วนรวม

- ทุนทางสถาบัน เน้นการใช้ทุนทางสถาบันเป็นเครื่องมือ ในการจัดประกายและผลักดันกระบวนการพัฒนาในเรื่องสำคัญ ๆ

- ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม เน้นการเลือกสรรภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่ดี ควบคู่กับการต่อยอด/ปรับปรุง เพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้าและบริการและพัฒนาทุนทางสังคม

2. เรื่องสำคัญที่ควรเร่งดำเนินการ ได้แก่

2.1 การรักษาฟื้นฟูและเสริมสร้างทุนทางสังคมขึ้นใหม่ ได้แก่

- รณรงค์ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทุกระดับมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องทุนทางสังคมและมีจิตสำนึกที่จะมีส่วนร่วมกันฟื้นฟู รักษาและพัฒนาทุนทางสังคม

- จัดทำ Social Capital Mapping ทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น

- เร่งปฏิรูปการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตและพัฒนาครู การพัฒนาหลักสูตรและแหล่งเรียนรู้ทุกประเภท การปรับกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีทักษะ รู้จักคิด วิเคราะห์ บนหลักของเหตุผล รักที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต มีความภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นและของชาติ

- เร่งพัฒนาและใช้สถานการศึกษาในพื้นที่เป็นแหล่งรวบรวม สังเคราะห์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และผสมผสานเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ากับภูมิปัญญาที่มีอยู่อย่างเหมาะสม

- พัฒนาครู อาจารย์และบุคลากรในวงการศาสนาให้มีความรู้ ความเข้าใจในแก่นแท้ของศาสนาและวัฒนธรรมทั้งระดับชาติและระดับพื้นที่ ควบคู่กับการพัฒนาทักษะและสร้างโอกาสในการเผยแพร่ให้เหมาะสมกับ แต่ละกลุ่มเป้าหมาย

- เร่งฟื้นฟูระบบคุณค่า ความเชื่อและพฤติกรรมที่ดีงาม เช่น ความเชื่ออาหาร ความกตัญญู การอ่อนน้อมถ่อมตน ความรักชาติ ฯลฯ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความอบอุ่นแก่ครอบครัวและชุมชน รวมทั้งการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งด้านชีวิต วัฒนธรรมและศิลปวัฒนธรรม ให้สามารถผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสม

- ส่งเสริมค่านิยมให้คนไทยตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของสถาบันหลักของประเทศ รวมทั้งสร้างค่านิยมในการปกป้อง คุ่มครองและเชิดชูยกย่องคนดี มีคุณธรรม มีจิตสำนึกสาธารณะและมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

- พัฒนากลไกและมาตรการต่าง ๆ เพื่อจูงใจให้ภาคธุรกิจเอกชนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาทุนทางสังคมและรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น

2.2 การหาทางลด/ทำลายค่านิยม - พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น พฤติกรรมฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ค่านิยมในการยกย่องปกป้องผู้มีอำนาจมีเงิน ที่ปราศจากคุณธรรม ความเชื่อด้านไสยศาสตร์ การเลี้ยวโชค การพนัน พฤติกรรมที่ไร้ระเบียบวินัย รวมทั้งปัจจัยเสี่ยงที่มีผลทางลบต่อสังคมและ ทุนทางสังคม เช่น แหล่งอบายมุข สถานบันเทิงเรีงมย์ ตลอดจนจนสร้างระบบและกลไกที่จะปกป้องคนดีมีคุณธรรม

กล่าวโดยสรุป การสร้างทุนทางสังคม ต้องเริ่มต้นจากกลุ่มเล็ก ๆ แล้วค่อยขยายวงกว้างออกไป เพื่อนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ในการรวมกลุ่ม ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และการเชื่อมโยงกันระหว่างวัฒนธรรม ซึ่งทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ต่อไป

3. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ

การทบทวนวรรณกรรมเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีความเข้าใจในแนวคิดทฤษฎีที่ว่าด้วยแนวคิด หลักการ และวิธีการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพเนื่องจากการทำความเข้าใจเรื่องการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพ ซึ่งอาจจะต้องใช้แนวคิดทฤษฎีการจัดการศึกษาด้านอาชีพเป็นการทำให้ทราบถึงการวิเคราะห์ข้อมูลในการจัดการศึกษาและการพัฒนาด้านวิชาชีพที่มีความสัมพันธ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาทุน

ทางสังคมอย่างเป็นระบบ โดยคำนึงถึงพื้นที่ของสังคมนั้น ๆ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน องค์กรต่าง ๆ ในกระบวนการจัดการศึกษา

ความหมายการศึกษาด้านอาชีพ

สาโรช บัวศรี (2521, น. 7) กล่าวถึงความหมายของการศึกษาเพื่องานอาชีพไว้ ดังนี้ การศึกษาเพื่องานอาชีพ หมายถึง การศึกษาที่เตรียมผู้เรียนพร้อมที่จะประกอบอาชีพได้ ทั้งที่เป็น อาชีพอิสระหรืออาชีพรับจ้าง ทั้งในส่วนที่ต้องใช้ความรู้พื้นฐานและทักษะอย่างง่าย ๆ และ สลับซับซ้อนตามความต้องการของผู้เรียน

ดวงทิพย์ แก้วประเสริฐ (2543, น. 11) ได้กล่าวว่า การศึกษาด้านอาชีพเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยให้คนมีความรู้ ความคิด ทักษะ และทัศนคติที่ดี และสามารถนำเอาสิ่งเหล่านี้มาพัฒนาตนเองให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และเป้าหมายที่สำคัญของการศึกษาด้านอาชีพคือ การทำให้ผู้เรียนมีงานทำ มีรายได้หลังจากสำเร็จการศึกษาแล้วและมีวิถีชีวิตของตนเองอย่างมีความสุข

อุดม เขยกิจวงศ์ (ดวงทิพย์ แก้วประเสริฐ, 2543, น. 12) ได้กล่าวว่า การศึกษาด้านอาชีพจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดการศึกษาด้านอาชีพว่าเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้ประชาชนมีความรู้พื้นฐานในการประกอบอาชีพ มีงานทำ และเพื่อพัฒนาอาชีพจนสามารถพึ่งพาตนเองได้

สรุปแล้วการศึกษาเพื่ออาชีพ หมายถึง การที่จะเตรียมความพร้อมให้กับผู้เข้าศึกษาสามารถเข้ารับการฝึกฝนอบรมทักษะเพื่อให้เกิดความชำนาญและนำไปประกอบอาชีพได้อย่างอิสระ

ประเภทของการศึกษาด้านอาชีพ

สาโรช บัวศรี (2521, น. 6-8) ได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การศึกษาด้านงานอาชีพอิสระ หมายถึง งานอาชีพที่แต่ละคนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการทำมาหาเลี้ยงชีพได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องไปรับจ้างผู้อื่นเสมอไปหรือจะไปทำกรรับจ้างงานก็สามารถทำได้ เช่น การทำขนม การวาดภาพ การทำเครื่องแกะสลัก การทำเครื่องเรือน การซ่อมวิทยุ โทรทัศน์ การทาสี การเดินสายไฟฟ้า การต่อท่อน้ำประปา การปลูกผัก การปลูกดอกไม้

2. การศึกษาด้านงานอาชีพรับจ้าง หมายถึง งานที่ผู้ประกอบการได้รับค่าจ้างจากนายจ้างเป็นรายชั่วโมง หรือรายวัน หรือรายเดือนแล้วแต่กรณี เช่น ชำราชการพลเรือนทหาร เสียนพนักงานในวงการราชการและธุรกิจเอกชน เป็นต้น

นโยบายการจัดการศึกษาด้านอาชีพ

จากการที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ทำการระดมสมองจากคณะผู้เชี่ยวชาญการวางแผนการศึกษาประสานกับการวางแผนกำลังคนโครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการวางแผนและการบริหารการศึกษา ได้มีการจัดวางแผนทรัพยากรมนุษย์ด้านส่งเสริมอาชีพเพื่อการสร้างรายได้โดยมีการปรับปรุงการฝึกอาชีพระยะสั้นโดยได้จัดทำนโยบายการฝึกอาชีพระยะสั้น ดังนี้

1. ปรับปรุงคุณภาพและแก้ไขปัญหาการผลิตกำลังคนให้เหมาะสมตามความต้องการของประเทศ

2. เน้นการฝึกอาชีพเพื่อประกอบอาชีพส่วนตัวให้มากขึ้น ทั้งในฐานะที่เป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม โดยเน้นที่เป้าหมายเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจภูมิภาค

3. สนับสนุนภาคเอกชนให้ดำเนินการฝึกอาชีพระยะสั้น พร้อมทั้งให้มีการประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานเอกชนที่มีอยู่แล้วในการฝึกอาชีพระยะสั้น โดยกำหนดกลุ่มประชาเป้าหมาย ดังนี้

1. ผู้ว่างงานที่ไม่มีฝีมือ

2. ผู้ว่างงานซึ่งมีฝีมือไม่ตรงตามความต้องการของตลาด

3. ผู้เข้าสู่แรงงานใหม่

4. ผู้ทำงานแล้วแต่ทำงานต่ำระดับด้านการใช้เวลาทำงานและรายได้

5. ผู้ทำงานแล้วซึ่งต้องการยกระดับฝีมือ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2529, น. 12)

หลักการในการจัดการศึกษาด้านอาชีพ

หลักการในการจัดการฝึกอาชีพระยะสั้นที่จะมีประสิทธิภาพและอำนวยความสะดวกมีลักษณะดังนี้

1. การจัดการฝึกอาชีพพระยะสันจะต้องมีเป้าหมาย พร้อมทั้งขั้นตอนและระดับด้านความรู้ และทักษะผู้ได้รับการฝึกอาชีพพระยะสันพึงมีอย่างชัดเจน หลังจากได้รับการฝึกอบรมแล้ว

2. การจัดการฝึกอาชีพพระยะสันต้องจัดให้ครบวงจร กล่าวคือ จะต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้สูงในการมีงานทำ อันหมายถึงการประกอบอาชีพส่วนตัว หรือการเพิ่มรายได้ หรือการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต และคุณภาพของผลผลิต หรือความก้าวหน้าในอาชีพนั้นด้วย

3. การจัดการฝึกอาชีพพระยะสันต้องมีลักษณะยืดหยุ่น ดัดแปลง และปรับปรุงได้เสมอ มีความคล่องตัวสูง และเน้นให้ได้ความรู้ โดยเฉพาะทักษะซึ่งเป็นผลของการฝึกอบรมให้มากยิ่งขึ้น

4. การจัดการฝึกอาชีพพระยะสันต้องมีมาตรการเบื้องต้นในการควบคุมคุณภาพด้านทักษะและความรู้ของผู้รับการฝึกอบรมโดยหน่วยงานที่จัดการฝึกอาชีพพระยะสัน

5. แนวความคิดในการฝึกอาชีพพระยะสันจะต้องใช้วิธีมองย้อนหลัง กล่าวคือ ศึกษาด้านวัตถุดิบในท้องถิ่นและแรงงานในท้องถิ่นที่มีอยู่ ตลอดจนความต้องการฝึกความเป็นไปได้ในการตลาดของผลิตภัณฑ์ แล้วจึงวางแผนการฝึกอาชีพพระยะสัน และวางแผนการดำเนินงานเป็นขั้นตอนเพื่อให้มีรายได้

6. การให้บริการฝึกอาชีพพระยะสันจะต้องคำนึงถึงผู้ไม่มีงานทำเป็นกลุ่มเป้าหมายอันดับแรก และผู้ทำงานต่ำเป็นระดับต่อมา มากกว่าจะจัดบริการ “ระดับความรู้” ให้แก่ผู้ที่มีงานทำอยู่แล้ว หรือผู้ที่เพียงต้องการความรู้พิเศษ แต่ไม่มีแผนการใช้ความรู้ดังกล่าว ทั้งนี้เนื่องจากทรัพยากรมีจำกัด

7. ส่งเสริมให้ภาคเอกชนมีบทบาทมากขึ้น ในการจัดการฝึกอาชีพพระยะสันเพื่อให้มีอาชีพโดยเฉพาะในสวนภูมิภาค (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2529, น. 11)

วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาด้านอาชีพ

โดยมุ่งหมายเพื่อให้โอกาสแก่บุคคลทั่วไปในสังคมให้ได้รับการพัฒนาฝีมือในด้านต่าง ๆ ตามความสนใจและความสามารถของผู้เข้ารับการฝึกฝนทางวิชาชีพ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2529, น. 11) โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้ได้คุณภาพที่สอดคล้องตามความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ และได้ปริมาณเพียงพอตามสาขาอาชีพต่าง ๆ

2. เพื่อแก้ไขปัญหาการว่างงาน การทำงานต่ำระดับ ทั้งทางด้านรายได้และเวลาการทำงาน

3. เพื่อเพิ่มโอกาสในการยกระดับฝีมือแรงงาน

4. เพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีใหม่ ๆ และเทคโนโลยีที่เหมาะสมอย่างรวดเร็ว

5. เพื่อสร้างระบบและกลไกการประสานงานการฝึกอาชีพพระยะสั้นให้ครบวงจรทั้งในหน่วยงานของรัฐและเอกชน อันจะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการจัดการฝึกอาชีพพระยะสั้น (นงเยาว์ ชมภูศรี อ้างถึงใน ศุภชัย บุตรเวียงพันธ์, 2546, น. 22)

เพื่อวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในการจัดการศึกษาด้านอาชีพดังต่อไปนี้

1. เพื่อส่งเสริมการกระจายรายได้และแก้ปัญหาคอขวด โดยส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ

2. เพื่อพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการทำงานและความต้องการของตลาดแรงงาน

3. เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพพื้นฐานที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต (ดวงทิพย์ แก้วประเสริฐ, 2543, น. 13)

และเพื่อส่งเสริมและพัฒนาความรู้ทักษะประสบการณ์เกี่ยวกับอาชีพ ดังนี้

1. เพื่อประชาชนมีความรู้ มีทักษะในการประกอบอาชีพ ซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ การหารายได้ การมีงานทำ และพึ่งพาตนเองได้

2. เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้สามารถประกอบอาชีพอิสระ หรือประกอบธุรกิจขนาดเล็กย่อมได้

3. เพื่อพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างการทำงานและความต้องการของตลาดแรงงาน

สรุปแล้ว การจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ มีจุดประสงค์ที่จะพัฒนาคนให้ทักษะทางด้านวิชาชีพและสามารถนำเอาวิชาชีพไปประกอบอาชีพได้ตามความเหมาะสมกับความรู้ความสามารถของตนเอง และการศึกษาเพื่ออาชีพนับถือว่าเป็นงานสวัสดิการสังคมอย่างหนึ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในการส่งเสริมให้ผู้ว่างงานหรือผู้ที่ต้องการเพิ่มพูนทักษะฝีมือให้มีความมีความชำนาญและเชี่ยวชาญในทักษะวิชาชีพของตนเองภายใต้การเปลี่ยนแปลงของกระแสในยุคการแข่งขันและการใช้เทคโนโลยี และส่งเสริมการมีคุณภาพชีวิตที่ดี

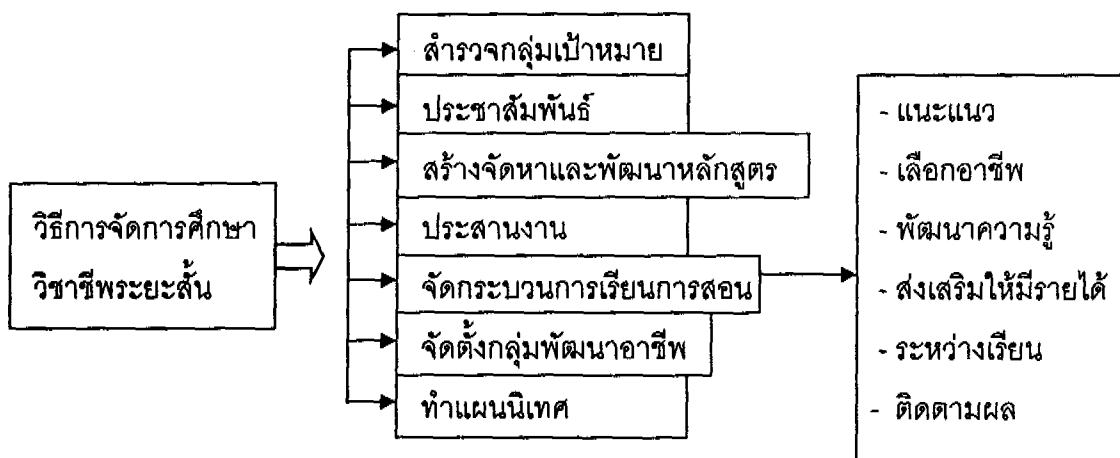
นอกจากนั้นแล้วการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพเป็นการจัดบริการที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีทักษะฝีมือในการประกอบอาชีพ เพื่อการส่งเสริมให้มีรายได้และมีงานทำโดยมีการมุ่งเน้น 2 ประเด็นหลัก คือ การพัฒนาอาชีพที่มีอยู่แล้วให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น และแสวงหาอาชีพใหม่ อาชีพเสริม เพื่อเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพและเพื่อให้มีรายได้เพิ่มเติมมากขึ้น

วิธีการจัดการศึกษาด้านอาชีพ

ดวงทิพย์ แก้วประเสริฐ (2543, น. 17) ได้เสนอวิธีการจัดการศึกษาด้านอาชีพ ไว้ดังนี้

แผนภาพที่ 2.2

วิธีการจัดการศึกษาด้านอาชีพ

ที่มา: กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2541 (ดวงทิพย์ แก้วประเสริฐ, 2543, น. 17)

แนวทางการจัดการศึกษาด้านอาชีพ

การจัดการศึกษาเพื่องานอาชีพมีแนวทางที่จะต้องดำเนินการ ดังต่อไปนี้

กรมวิชาการ (ดวงทิพย์ แก้วประเสริฐ, 2543, น. 12-13) ได้เสนอแนวทางการจัดการศึกษาด้านอาชีพไว้ 7 ประการ

1. จัดให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน
2. จัดให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น

3. จัดให้ผู้เรียนมีคุณธรรมที่ดีงาม
4. จัดเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย
5. จัดเพื่อพัฒนาอาชีพ
6. จัดให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเรียนการสอน
7. จัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมของสถานที่เรียนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนในการ

พัฒนาความรู้ความสามารถในด้านทักษะอาชีพ

โดยที่แนวทางการจัดการศึกษาด้านอาชีพนั่น จะต้องคำนึงถึงสิ่งดังต่อไปนี้เพื่อประโยชน์ในการวางแผนและการปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. ความมุ่งหมาย ดังได้กล่าวมาแล้วว่า หน้าที่สำคัญประการหนึ่งของการศึกษา คือ จะต้องให้ผู้เรียนสามารถออกไปประกอบอาชีพได้ ดังนั้น สิ่งสำคัญประการแรกก็คือ จะต้องกำหนดความมุ่งหมายเกี่ยวกับเรื่องนี้ให้แน่ชัดลงไป เช่น

- เพื่อให้ผู้เรียนมีความสนใจและตระหนักในความสำคัญของงานอาชีพ และเห็นความจำเป็นที่จะต้องเลือกอาชีพและประกอบอาชีพในวันข้างหน้า

- เพื่อให้ผู้เรียนมองเห็นคุณค่าในการทำงานและมีทัศนคติที่ดีต่องานอาชีพทุกชนิด

- เพื่อสร้างคุณลักษณะอันจำเป็นต่อการทำงานให้แก่ผู้เรียน เช่น ความซื่อสัตย์ ความตรงต่อเวลา ความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น ความอดทนและความเป็นผู้รับผิดชอบ เป็นต้น

- เพื่อให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสำคัญ และความจำเป็นที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่

- เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะ และมีความสามารถประกอบอาชีพในแต่ละขั้นตอนที่ตนเรียนสำเร็จออกไปหรือหากต้องการจะศึกษาต่อสูงขึ้นไปก็พร้อมจะทำได้

- เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะ และมีความสามารถประกอบอาชีพในแต่ละขั้นตอนที่ตนเรียนสำเร็จออกไปหรือหากต้องการจะศึกษาต่อสูงขึ้นไปก็พร้อมที่จะทำได้

ดังนั้น ถ้าจะจัดการศึกษาให้บรรลุความมุ่งหมายดังกล่าว เราจะจัดหลักสูตรแทรกทั้งเนื้อหาและประสบการณ์ที่เกี่ยวกับงานอาชีพเข้าไปทุกระดับการศึกษา

2. เค้าโครงการศึกษาแต่ละระดับ การเตรียมผู้เรียนเพื่องานอาชีพนั่นจะต้องมีขั้นตอน เพราะผู้เรียนในชั้นอนุบาล ชั้นประถม และชั้นมัธยม มีความแตกต่างกันทั้งในด้านวัย วุฒิภาวะ พื้นความรู้ ประสบการณ์ และความสนใจสิ่งที่จะต้องแก้ไขเพื่อให้การศึกษาเพื่องานอาชีพบรรลุผลสำเร็จ (สาโรช บัวศรี, 2521, น. 12)

ซึ่งแนวทางการศึกษาเพื่องานอาชีพดังที่กล่าวมาแล้วนี้ จะทำได้สำเร็จหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ดังต่อไปนี้ (สาโรช บัวศรี, 2521, น. 13-15)

1. เปลี่ยนแปลงทัศนคติที่มีต่องานอาชีพ นักการศึกษา ผู้บริหารการศึกษา ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาจะต้องเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับการศึกษาเสียใหม่ โดยยอมรับความจริงว่า เด็กนักเรียนที่เข้ามาอยู่ในโรงเรียนนั้น เป้าหมายของเขาคือการออกไปประกอบอาชีพในอนาคต ช่างหน้า ไม่ใช่มาศึกษาความรู้เฉย ๆ โดยไม่คิดจะเอาไปทำประโยชน์ ดังนั้น ในการจัดการศึกษา จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงผลอันจะเกิดแก่นักเรียนในอนาคต โดยเฉพาะในด้านการประกอบอาชีพ

2. กำหนดแนวคิดในการจัดการศึกษาเสียใหม่ การแก้ไขเรื่องนี้เป็นเรื่องต่อเนื่องจาก ปัญหาแรก กล่าวคือเมื่อทัศนคติเกี่ยวกับงานอาชีพเปลี่ยนแปลงไป นักการศึกษาจะต้องมอง การศึกษาในรูปแบบใหม่ โดยจะต้องกำหนดแนวการศึกษาให้มีความสัมพันธ์กับงานอาชีพตั้งแต่ต้น คือตั้งแต่ชั้นอนุบาลขึ้นมาจนถึงอุดมศึกษา โดยค่อย ๆ สังสมทีละเล็กละน้อยจนเกิดความเป็น ปึกแผ่นมั่นคง ทำให้เด็กพร้อมที่จะออกไปประกอบอาชีพเมื่อถึงเวลาอันสมควร

3. ทลายกำแพงกั้นระหว่างวิชาสามัญและวิชาอาชีพในโรงเรียนให้หมดไป หมายความว่า จะต้องไม่มีการแยกเป็นโรงเรียนสามัญและโรงเรียนอาชีวะในระดับมัธยมศึกษาอีกต่อไป และที่สำคัญก็คือ แก้ไขระบบโรงเรียนให้มีโรงเรียนมัธยมเพียงประเภทเดียว ไม่แยกเป็นสายสามัญและ สายอาชีวะ ปรับปรุงหลักสูตรให้มีการสอดแทรกเรื่องงานอาชีพเข้าไปตั้งแต่ชั้นอนุบาลโดย พิจารณาให้ต่อเนื่องและสอดคล้องกับความต้องการของเด็กแต่ละวัยในแต่ละท้องถิ่นของสังคม ด้วยการกำหนดนโยบายการศึกษา และการฝึกอบรมวิชาชีพเฉพาะ (Education and training for specific vocation) เสียใหม่โดยให้เป็นหน้าที่ของสถานศึกษาหลังมัธยมศึกษา เช่น วิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยชุมชน หรือสถานฝึกอาชีพ (apprenticeship) หรือโรงเรียนฝึกอาชีพที่ไม่จำกัดความรู้ เช่น โรงเรียนสารพัดช่าง (Polytechnique school) เป็นต้น

4. ปรับปรุงกิจการภายในโรงเรียนให้สอดคล้องและสนับสนุน การนำหลักสูตรใหม่มา ใช้การปรับปรุงจะต้องทำพร้อม ๆ กันไปหลายทาง ที่สำคัญได้แก่สิ่งต่อไปนี้

- ปรับปรุงอาคารสถานที่ อุปกรณ์การเรียนการสอนและเครื่องมือเครื่องใช้ในการ ฝึกงานอาชีพ

- ปรับปรุงระบบบริหารงานในโรงเรียน เพื่อให้สามารถบริหารงานได้คล่องตัวและมี สาขางานครบครัน สามารถให้บริการแก่ผู้เรียนได้เต็มที่

- ปรับปรุงครูในโรงเรียน โดยสร้างทัศนคติใหม่ เพิ่มความรู้และทักษะใหม่ที่จำเป็น แก่ครู รวมทั้งจัดหาครูที่มีทักษะด้านงานอาชีพมาสอน ซึ่งอาจใช้ผู้ชำนาญการที่มีอยู่ในท้องถิ่น

- ปรับปรุงกิจการแนะแนว เรื่องนี้นับว่าสำคัญมากและเป็นเรื่องที่ต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างจริงจัง บริการแนะแนวจะต้องมุ่งช่วยเหลือนักเรียนทุกคน ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นผู้ที่มีปัญหาส่วนตัวหรือปัญหาทางการศึกษาเท่านั้น

- ปรับปรุงความร่วมมือกับท้องถิ่น เนื่องจากหลักสูตรมีส่วนพาดพิงถึงงานอาชีพในท้องถิ่น ดังนั้น ความร่วมมือกับท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เช่น ช่วยให้ความรู้ ช่วยในการฝึกงาน ช่วยเหลือในด้านอุปกรณ์การเรียนการสอน ตลอดจนชักจูงผู้เรียนให้สนใจและมองเห็นความสำคัญของงานอาชีพ และสามารถตัดสินใจเลือกอาชีพในอนาคตของตนเองได้

5. ปรับปรุงการฝึกหัดครูให้สนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่องานอาชีพตราบไคที่สถานศึกษาฝึกหัดครูยังมุ่งให้ฝึกครูวิชาการเหมือนดังที่กระทำอยู่ การจัดการศึกษาเพื่องานอาชีพร่วมทำสำเร็จได้ยาก เพราะขาดปัจจัยที่สำคัญคือครูที่สามารถสอนวิชาในกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ได้

ซึ่งแนวทางการจัดการศึกษาอาชีพนับยังสามารถส่งเสริมการกระจายรายได้และแก้ปัญหาความยากจน โดยการส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการทำงานและความต้องการของตลาดแรงงานและพัฒนาทักษะอาชีพพื้นฐานที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

สรุปแล้ว การจัดการศึกษาเพื่องานอาชีพไม่ใช่เป็นเรื่องใหม่ได้เคยมีความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้มานานแล้ว แต่ไม่ได้มีการดำเนินการอย่างจริงจัง หรือดำเนินการไปโดยไม่ถูกต้อง ปัญหาเตรียมผู้เรียนให้พร้อมที่จะประกอบอาชีพได้เป็นปัญหาสำคัญของบ้านเมือง ฉะนั้น จึงเป็นหน้าที่ของผู้รับผิดชอบจะต้องแก้ไขโดยเร่งด่วน แต่สิ่งสำคัญก็คือจะต้องแก้ไขอุปสรรคที่สกัดกั้นการดำเนินงาน และในขณะเดียวกันให้มีการปฏิบัติการสนับสนุนควบคู่กันไปด้วย อีกทั้งการร่วมมือกันระหว่างองค์กรหรือสถาบันทางการศึกษาทุกระดับและทุกระบบ ไม่ว่าจะเป็นในระบบ นอกกระบบ หรือแบบตามอัธยาศัยก็ตาม

การจัดการศึกษาด้านอาชีพ เป็นการจัดหลักสูตรเกี่ยวกับวิชาชีพต่าง ๆ เข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอนปกติ ให้เกิดการผสมผสานระหว่างวิชาการกับวิชาชีพ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความถนัดและความสนใจเพื่อจะทำไปประกอบเป็นอาชีพได้ หรือเลือกศึกษาต่อในระดับสูงต่อไป นั้นเป็นการเรียนรู้แบบในระบบ แต่เมื่อออกมาประกอบเป็นอาชีพแล้ว การศึกษาและการเรียนรู้จะต่างกันไปคือสามารถเลือกเรียนรู้เฉพาะด้าน เป็นการศึกษาแบบนอกกระบบหรือแบบตามอัธยาศัย เช่น การเข้ารับฝึกอบรมโครงการฝึกอาชีพระยะสั้น ศูนย์ฝึกอาชีพฯ

โรงเรียนฝึกอาชีพ วิทยาลัยสารพัดช่าง เป็นต้น เป็นการฝึกทักษะและเพิ่มความรู้เพื่อนำความรู้นั้นไปพัฒนาในงานอาชีพต่อไป

4. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การทบทวนวรรณกรรมเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมเพื่อทำให้ผู้ศึกษาได้มีความเข้าใจในแนวคิดทฤษฎีที่ว่าด้วยความหมาย ลักษณะ และขั้นตอนของการมีส่วนร่วม เนื่องจากการศึกษาเรื่องการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนแขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร จะต้องมีการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมระหว่างองค์กร หน่วยงาน ชุมชน และประชาชนในการส่งเสริมและพัฒนาการศึกษาด้านอาชีพในชุมชน จึงมีความจำเป็นจะต้องมีการทบทวนแนวคิดดังกล่าวเพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจ

ความหมายของการมีส่วนร่วม

คำว่า “การมีส่วนร่วม” มีความหมาย ที่นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายเอาไว้ ดังนี้

ความหมายประการแรก ให้ความหมายไว้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การปะทะสังสรรค์ทางสังคมซึ่งรวมทั้งการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลและการมีส่วนร่วมของกลุ่มชน (Reeder อ้างถึงใน กรรณิกา ชมดี, 2524, น. 40)

ความหมายประการที่สอง ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาที่เป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ไขปัญหาของตน เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงของประชาชน การใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความชำนาญในการแก้ปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและการสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานองค์การและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง (William Erwin อ้างถึงใน ลมัย นิยมในธรรม, 2537, น. 14)

ความหมายประการที่สาม ให้ความหมายไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนในชุมชนสามารถที่จะแสดงออกซึ่งความต้องการของคน การจัดอันดับความสำคัญการเข้าร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น โดย

เน้นการให้อำนาจการตัดสินใจแก่ประชาชนในชุมชน (WHO/UNICEF อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2543, น. 136)

ความหมายประการที่สี่ ให้ความหมายไว้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่นในการจัดการศึกษานั้น จึงมีความหมายถึงกระบวนการที่ประชาชนในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และท้องถิ่นได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับการจัดการของสถานศึกษา โดยร่วมแสดงความคิดเห็นและกระทำในสิ่งที่เห็นพ้องต้องกัน ตลอดจนร่วมพิจารณากำหนดปัญหา ความต้องการของประชาชน ชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือแก้ไขปัญหามหาหนทางการพัฒนาและส่งเสริมสถานศึกษา (ไพรัช อรรถกามานนท์ และ มัทนา โชควรรณกร, 2545, น. 9)

สรุปแล้ว การมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการและวิธีการที่จะการเปิดโอกาสให้ทุกคนในสังคมสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา การแบ่งสรรผลที่ได้มาจากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม และการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย วางนโยบาย วางแผน และปฏิบัติตามแผนที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน

เพื่อให้ความสอดคล้องระหว่างการมีส่วนร่วมกับการจัดการศึกษาด้านอาชีพผู้ศึกษาได้นำเอาแนวคิดการมีส่วนร่วมกับการจัดการศึกษาด้านอาชีพมาใช้ในการพัฒนาการศึกษาด้านอาชีพโดยใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมที่ว่า การให้ชุมชน ท้องถิ่น และทุกภาคส่วนในสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งจะต้องกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเช่นเดียวกันกับการพัฒนาที่ได้นำเสนอมาแล้ว ก็คือ การร่วมคิด การร่วมปฏิบัติ การร่วมรับผลจากการพัฒนา และการร่วมประเมินผลของการพัฒนาการศึกษาด้านอาชีพ เพราะการศึกษาคั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การใช้ทุนทางสังคมมาพัฒนาการจัดการศึกษาด้านอาชีพเพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้มีการพัฒนาอย่างเข้มแข็ง และมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุดในที่สุด

ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ดუსเชลดอร์ฟ (Dusceldorf อ้างถึงใน ชุตติมา ปัทมพิชญ์, 2544, น. 31) จำแนกลักษณะการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การมีส่วนร่วมทางตรง ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมที่บุคคลเข้าไปมีกิจกรรมในกระบวนการพัฒนาด้วยตนเอง เช่น การเข้าประชุม การร่วมอภิปราย การใช้แรงงาน และการลงคะแนนเสียง เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมทางอ้อม ซึ่งประชาชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรง แต่อาจจะมีส่วนร่วมโดยผ่านตัวแทน

ฉะนั้น ลักษณะของการมีส่วนร่วมอาจจำแนกได้ออก เป็น 2 ประเภท คือ การมีส่วนร่วมโดยตรง ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมในรูปแบบที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงในการกระทำกิจกรรม และการมีส่วนร่วมทางอ้อม ซึ่งถือเป็นการมีส่วนร่วมที่บุคคลเกี่ยวข้องกับกิจกรรมโดยอ้อมหรือผ่านตัวแทน

Lee. J. Cary (1970, p. 147 อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543, น. 144) กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมดังนี้

1. เป็นสมาชิก
2. เป็นผู้เข้าประชุม
3. เป็นกรรมการ

ซึ่งลักษณะดังกล่าวของการมีส่วนร่วมอาจจะแบ่งได้ดังนี้

1. การสนับสนุนทางด้านทรัพยากร ได้แก่ การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ การเงิน และแรงงาน
2. การสนับสนุนทางด้านกิจกรรม ได้แก่ การเข้ามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน การประชุม การวางแผน การติดตามผลและประเมินผลงาน
3. ภาวะของผู้เข้ามีส่วนร่วม ได้แก่ ความเป็นกรรมการ เป็นสมาชิก ซึ่งลักษณะการมีส่วนร่วมจะแสดงถึงภาวะของผู้เข้าร่วมได้อย่างชัดเจน

กรรณิกา ชมดี (2524, น. 11-13) ได้เสนอลักษณะรูปแบบการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมประชุม (Attendance at Meetings)
2. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ (Membership on Committees)
3. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ (Position of Leadership)
4. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์ (Interviewer)
5. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์ (Material Contribution)

สรุปแล้ว ลักษณะของการมีส่วนร่วมในการพัฒนานั้นจะต้องอาศัยลักษณะการมีส่วนร่วมทั้งทางจิตใจ ทางวัตถุ และการแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบเป็นผู้นำ เป็นคณะกรรมการ เป็นผู้ระดมทรัพยากร และมีส่วนร่วมกำหนดตัดสินใจในนโยบายของการพัฒนา

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

การแบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมอาศัยหลักการที่ว่ากิจกรรมที่มนุษย์ทำขึ้นเป็นกระบวนการที่แบ่งออกได้หลายขั้นตอนและการเข้าร่วมกิจกรรมแต่ละขั้นตอนมีความสำคัญแตกต่างกันตามลักษณะกิจกรรมแต่ละขั้นตอนนั้นลักษณะของการแบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมนี้มีผู้แบ่งไว้หลายแบบ

บันทาร์ อ่อนคำ (ทศพล กฤตยพิสิฐ, 2538, น. 13) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาซึ่งเป็นการวัดเชิงคุณภาพ แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มในการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหายภายในชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนในการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ รวมถึงการกำหนดวิธีการและแนวทางการปฏิบัติงาน

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ในด้านการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร และการเข้าร่วมการดำเนินงานในลักษณะต่าง ๆ

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์จากการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจอย่างเป็นธรรม

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในการประเมินผลจากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินผลว่า การดำเนินงานตามโครงการสำเร็จหรือบรรลุวัตถุประสงค์ มีขั้นตอนใดที่ต้องร่วมกันแก้ไข และหาทางออกของปัญหาร่วมกัน

Shadid and others (ชุติมา ปัทมพิสิฐ, 2544, น. 27) เห็นว่าแนวคิดที่ได้ รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบมากที่สุด คือ แนวคิดของ โอเฮนและฮัพฮอฟ ซึ่งได้จำแนกขั้นตอน หรือประเภทของการมีส่วนร่วมออกเป็นเรื่องของการตัดสินใจ (decision making) การดำเนินการ (implementation) ผลประโยชน์ (benefits) และการประเมินผล (evaluation) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกที่สุดที่จะต้องกระทำก็คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็

เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้น จะได้มาจากคำถามที่ว่า ใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์นั้น นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตก็คือ ความเห็น (views) ความชอบ (preferences) และความคาดหวัง (expectations) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในต่าง ๆ ได้

เดวิท แมทิวส์ (2540, น. 15-18) ได้นำเสนอหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนดังนี้

1. การกำหนดประเด็นปัญหาที่เริ่มจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในการกำหนดปัญหาของชุมชนโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ทั้งของตนเองและของส่วนรวมไปพร้อมกัน

2. การสร้างทางเลือกให้กับชุมชน ได้แก่ การดำเนินการโดยผ่านกระบวนการสนทนาและพูดคุยแลกเปลี่ยนกับประชาชน ถึงแม้ว่าจะมีความเห็นที่ตกลงยังไม่ได้ แต่ถือว่าเป็นการสร้างแนวทาง ๆ และเป็นตัวช่วยเสริมสร้างพลังของประชาชนในการใช้ทางเลือกในการแก้ไขปัญหาอีกด้วย

3. การดำเนินกิจกรรมสาธารณะ ได้แก่ กิจกรรมสาธารณะคือการระดมพลังของกลุ่มประชาชนที่มีความหลากหลาย และเกี่ยวข้องกับประชาชนเป็นจำนวนมาก ซึ่งเกิดจากการสนทนาและพูดคุยนำมากำหนดแนวทางของการดำเนินกิจกรรมสาธารณะที่เกิดจากการรวมกลุ่มที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กันและกัน

4. การประเมินผลกิจกรรมโดยสาธารณะ ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลของกิจกรรมที่ได้ดำเนินการโดยชุมชน โดยประชาชนจะได้ร่วมกันปรับเปลี่ยนกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดี

สรุปแล้ว ขั้นตอนการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่การกำหนดปัญหาการดำเนินการแก้ไขปัญหาตามที่ได้กำหนดไว้ และการร่วมกันประเมินผลโครงการที่ได้กำหนดไว้ พร้อมทั้งการลงแรงพร้อมใจกันในการพัฒนา

กล่าวโดยสรุปแล้ว แนวคิดการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพในชุมชน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้นโยบายการมีส่วนร่วมนำมาใช้ในการปฏิบัติงานตั้งแต่ในระดับการสร้างการมีส่วนร่วม การดำเนินการมีส่วนร่วม การพัฒนาส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการติดตามผลประเมินผลการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาด้านอาชีพในชุมชน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนสามารถที่จะเรียนรู้และพึ่งพาตนเองได้นำไปสู่กระบวนการเข้มแข็งของชุมชนโดยชุมชนทำให้ประชาชนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุดในที่สุด

5. การจัดการศึกษาด้านอาชีพของชุมชนแขวงบางระมาด

ภารกิจของสำนักพัฒนาสังคม

กรุงเทพมหานคร โดยสำนักพัฒนาสังคมมีภารกิจในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคมของกรุงเทพมหานครโดยมุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนให้มีความกินดีอยู่ดีอย่างพอเพียงโดยประชาชนมีส่วนร่วมนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน กลไกสำคัญในการทำงานด้านพัฒนาสังคมซึ่งนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืนดังกล่าว ได้แก่ การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีการจัดตั้งชุมชนและกรรมการชุมชน และสร้างกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ให้เกิดและดำเนินการพัฒนาศักยภาพเหล่านี้ให้สามารถนำกระบวนการพัฒนาไปพัฒนากลุ่ม นอกจากนี้ยังเน้นให้เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชน โดยศูนย์ฝึกอาชีพกรุงเทพมหานคร 8 แห่งทั่วกรุงเทพมหานคร ที่ช่วยฝึกอาชีพที่หลากหลายให้กับชุมชนประชาชนทั่วไปได้อย่างทั่วถึง อีกทั้งยังมีโรงเรียนฝึกอาชีพกรุงเทพมหานคร จำนวน 10 แห่ง ที่ช่วยสร้างโอกาสทางการศึกษาให้แก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยให้มีโอกาสศึกษาด้านอาชีพนำไปประกอบอาชีพต่อไป ส่วนในด้านสวัสดิการสังคมและการสังคมสงเคราะห์ก็มีนักสังคมสงเคราะห์ อาสาสมัครสังคมสงเคราะห์และศูนย์รับแจ้งเหตุในชุมชน ทั้ง 50 เขต คอยให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยคุกคาม

ทั้งเด็ก สตรี ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาส ให้ได้รับความช่วยเหลือ ส่งต่อหน่วยงาน หรือศูนย์พักพิงต่าง ๆ ทั้งของกรุงเทพมหานครเองหรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง กรุงเทพมหานคร มีศูนย์บริการผู้สูงอายุดินแดง และบ้านผู้สูงอายุบางแค 2 ที่ เป็นสถานสงเคราะห์ผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัย และพักพิงสภาพร่างกายและจิตใจ

ด้วยเหตุนี้การพัฒนาสังคมของกรุงเทพมหานคร จึงได้กำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคมให้สอดคล้องถึงสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของประชาชนโดยให้สอดคล้องกับศักยภาพการพัฒนาของสำนักพัฒนาสังคมและนโยบายของกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้โดยมีพื้นฐานการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมทำร่วมตัดสินใจพัฒนาสังคมไปในทิศทางที่เป็นความต้องการและเน้นแก้ไขปัญหาที่แท้จริงของประชาชนและชุมชนเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนของประชาชนในที่สุด

ภารกิจด้านการส่งเสริมอาชีพสำนักพัฒนาสังคม

ภารกิจด้านส่งเสริมอาชีพสำนักพัฒนาสังคม มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ การจัดหาตลาดแรงงานเพื่อสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนอย่างครบวงจร การช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาด้านการเกษตร ส่งเสริมและพัฒนาการสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาระบบเศรษฐกิจ ประสานการจัดหาแหล่งเงินทุนดำเนินการและช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ประชาสัมพันธ์และส่งเสริมกิจกรรมทางการตลาด ส่งเสริมสนับสนุนด้านวิชาการ เทคโนโลยี ตลอดจนการให้คำปรึกษาแนะนำ และปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้องโดยมีกลุ่มงานการศึกษาอาชีพ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการบริหารและประสานงานการศึกษาให้เป็นไปตามระเบียบของกรุงเทพมหานคร การขออนุญาตจัดตั้งสถานศึกษา การออกหนังสือรับรองความรู้ การเทียบวุฒิ จัดทำแผนงานและโครงการร่วมกับโรงเรียนฝึกอาชีพเพื่อขยายการศึกษานอกระบบโรงเรียน การเปิด ปิด ยุบ แผนกวิชาโดยพิจารณาถึงความเป็นไปได้และประโยชน์ที่ได้รับ การพัฒนาเกี่ยวกับหลักสูตร ตำราเรียน แบบเรียน คู่มือการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานรูปแบบการฝึกอบรมบุคลากรประเภทต่าง ๆ จัดให้มีการทำทดสอบฝีมือช่างตามเกณฑ์มาตรฐาน การนิเทศงานด้านเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในด้านวิชาชีพแก่ครู อาจารย์ในสถานศึกษา และปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งโรงเรียนฝึกอาชีพกรุงเทพมหานครทั้ง 10 แห่ง ทำหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการฝึกอาชีพให้ประชาชน ผู้ไร้โอกาสศึกษาต่อระดับสูงสายสามัญในโรงเรียนภาคปกติ โดยดำเนินการตามระเบียบกรุงเทพมหานคร ว่าด้วยงานโรงเรียนฝึกอาชีพและสารพัดช่าง

พ.ศ. 2543 และปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง และมีศูนย์ฝึกอาชีพ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการดำเนินการจัดฝึกอบรมและส่งเสริมอาชีพแก่ประชาชนทั่วไป การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข่าวสาร การอบรม การรับสมัคร การคัดเลือกผู้ฝึกอาชีพเข้าร่วมแข่งขันเพื่อพัฒนาฝีมือ ประสานการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือเรื่องทุนฝึกอาชีพและทุนประกอบอาชีพ การออกใบรับรองและวุฒิบัตรแก่ผู้สำเร็จการฝึกอบรม การรวบรวมผลงานและจัดทำสถิติข้อมูลต่าง ๆ ของศูนย์ สนับสนุนวิทยากร ในการออกหน่วยบริการอาชีพเคลื่อนที่และโครงการฝึกอาชีพสัญจร และปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง

สภาพทั่วไปของเขตดลิ่งชัน

สภาพโดยทั่วไปของเขตดลิ่งชันมีการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีการตัดถนนบรมราชชนนี ถนนคูขนานลอยฟ้าบรมราชชนนี ถนนกาญจนาภิเษก ถนนพุทธมณฑลสาย 1 ซึ่งเป็นถนนสายสำคัญทำให้พื้นที่เขตดลิ่งมีการพัฒนาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว นอกจากถนนบรมราชชนนียังประกอบด้วยถนนสายหลัก ได้แก่ ถนนรัชพระ ถนนสวนผัก ถนนชัยพฤกษ์ และถนนทุ่งมั่งกร

จากสภาพการเปลี่ยนแปลงทางด้านคมนาคมจึงทำให้บรรดาเจ้าของสวนและเจ้าของที่ริมถนนต่าง ๆ ต่างก็หันมาขายที่ดินแทนการลงทุนทำสวนเพราะที่ดินมีราคาสูงมากซึ่งให้ผลคุ้มค่ากว่า จึงทำให้เกิดชุมชนใหม่ ๆ ขึ้นบริเวณที่ดินตัดผ่าน โดยเฉพาะพื้นที่บางสวนถูกจำกัดให้เป็นพื้นที่สีเขียว ได้แก่ แขวงบางระมาด แขวงบางพรหม แขวงบางเขื่อนขันธ์ และแขวงจิมพลี จึงทำให้มีหมู่บ้านจัดสรรเกิดขึ้นมากมายมีผู้นิยมเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เนื่องจากบริเวณพื้นที่สีเขียวปลอดจากมลพิษของโรงงานอุตสาหกรรม

ทางด้านเศรษฐกิจของเขตดลิ่งชัน ยังคงมีการชะลออยู่และนอกจากการตัดถนนสายสำคัญเหล่านี้ นอกจากจะมีการขยายตัวด้านหมู่บ้านจัดสรรแล้ว ยังมีกิจการร้านอาหาร สวนอาหารเกิดขึ้นมากมาย ทั้งริมถนนบรมราชชนนี และถนนสายต่าง ๆ เป็นที่นิยมของผู้ชอบแสวงหาอาหารอร่อยบรรยากาศดีซึ่งนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการขยายตัวด้านเศรษฐกิจในพื้นที่เขตดลิ่งชัน

สภาพโดยทั่วไปของชุมชนแขวงบางระมาด

ชุมชนแขวงบางระมาด มีที่ตั้งและอาณาเขต ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของเขตตลิ่งชัน มีพื้นที่ทั้งหมด 9.337 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นไร่ 5,835.625 ไร่ เป็นพื้นที่การเกษตร 1,728.5 ไร่ มีการแบ่งเขตการปกครองเป็น 23 หมู่

มีลักษณะภูมิประเทศ มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มกับลุ่มเล็กน้อย ส่วนใหญ่อยู่บริเวณหมู่ 1,2,3

มีการคมนาคม มีทางรถยนต์ถนนพุทธมณฑลสาย 1 ถนนบางระมาด ถนนวัดประดู่ ถนนวัดแก้ว-เงิน-ทอง ยังใช้การคมนาคมทางน้ำในการขนส่งพืชผลการเกษตร

มีการเกษตร ทำสวน ปลูกไม้ผล และพืชผัก

มีการประกอบอาชีพและรายได้ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร นอกนั้น มีการประกอบอาชีพรับจ้าง และอาชีพอื่น

มีบริการสาธารณะต่าง ๆ มีไฟฟ้าครบทุกหมู่บ้าน น้ำประปาเป็นส่วนใหญ่ แต่ยังไม่ครบทุกหมู่บ้าน โทรศัพท์ยังไม่ครบทุกหมู่บ้าน มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา 4 โรงเรียน โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 1 โรงเรียน วัด 1 วัด มีกลุ่มส่งเสริมการปลูกพืชผักเพื่อการส่งออก 1 แห่ง

การจัดการศึกษาอาชีพ

การจัดการศึกษาอาชีพในชุมชนแขวงบางระมาดนั้น มีหน่วยงานที่จัดการศึกษาด้านอาชีพในประเภทของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ได้แก่

การศึกษาในระบบ มีโรงเรียนจัดการศึกษาวิชาสามัญโดยมีการสอนวิชาชีพตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น - ตอนปลาย คือ โรงเรียนโพธิสารพิทยากร และโรงเรียนจัดการศึกษาวิชาสามัญโดยมีการสอนวิชาชีพตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ สังกัดกรุงเทพมหานคร ระดับประถมศึกษาตอนต้น - ตอนปลาย คือ โรงเรียนวัดโพธิ์ โรงเรียนวัดมะกอก โรงเรียนวัดอินทราวาส และโรงเรียนวัดทอง

การศึกษานอกระบบ มีศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตตลิ่งชัน ตั้งอยู่ในบริเวณวัดจำปา แขวงบางระมาด จัดการศึกษานอกระบบแก่ประชาชน รวมทั้งมีการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ มีโรงเรียนฝึกอาชีพกรุงเทพมหานคร (กาญจนาสิงหาสน์อุปถัมภ์) จัดการศึกษาด้าน

อาชีพให้แก่ประชาชนผู้สนใจเข้าฝึกวิชาชีพในระยะสั้น การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต และ การศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและมนุษย์

การศึกษาตามอัธยาศัย มีฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม ตั้งอยู่ในบริเวณ สำนักงานเขตตลิ่งชัน ที่มีการให้การศึกษาตามอัธยาศัยในการด้านการส่งเสริมอาชีพ ประสานงานจัดหาแหล่งจำหน่ายผลผลิต การให้ข่าวสารด้านแรงงานแก่ผู้ว่างงานในชุมชน และให้ คำปรึกษาแนะนำทางวิชาการเกษตรเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพในชุมชนแขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานครนั้น ได้มีความพยายามใช้แนวคิดทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพในลักษณะของความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับหน่วยงานอื่น ๆ ในชุมชนที่ได้จัดการศึกษาด้านอาชีพให้กับประชาชนในชุมชนแขวงบางระมาด เช่น ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตตลิ่งชันตั้งอยู่ในบริเวณวัดจำปา แขวงบางระมาด และโรงเรียนฝึกอาชีพ กรุงเทพมหานคร (กาญจนสิงหาสน์อุปถัมภ์) ตั้งอยู่ในบริเวณวัดกาญจนสิงหาสน์วรวิหาร และ มีการส่งเสริมการปลูกพืชผักเพื่อการส่งออก มีกลุ่ม OTOP อันได้แก่ กลุ่มอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าไหม ผ้าฝ้ายทอมือ กลุ่มอาชีพทำขนมทองม้วนสมุนไพร กลุ่มอาชีพไอลิมโบราณ และกลุ่มศิลปะประดิษฐ์จากลูกมะพร้าว ซึ่งมีศักยภาพทางด้านทุนทางสังคมในกลุ่มต่าง ๆ โดยได้ใช้แนวคิดการพัฒนาทุนทางสังคมในการจัดการศึกษาด้านอาชีพเพื่อพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งด้านการมีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ และเพื่อพัฒนาร่วมกัน อันจะส่งผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพในชุมชนได้รับการส่งเสริมการพัฒนาได้เต็มศักยภาพและได้เรียนรู้ แลกเปลี่ยนร่วมกัน

6. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนแขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้ทบทวนและสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไว้ดังนี้

นิรมล สุธรรมกิจ, อัญชลี แยมพยนต์ และ ชลาศัย กันมินทร์ (2538, น. 139-143) ศึกษาเรื่อง “บทบาทของภาคเอกชนในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายอาชีพ หลักสูตรระยะสั้น” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการณ์ทั่วไปของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายอาชีพในภาคเอกชน ศึกษาหลักสูตร รูปแบบ วิธีการ และกิจกรรมของสถาบันที่จัดการศึกษานอก

ระบบโรงเรียนสายอาชีพในภาคเอกชน ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจประกอบการของสถาบันที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายอาชีพ และศึกษาผลที่ผู้เรียนและสังคมจะได้รับจากการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายอาชีพในภาคเอกชน โดยทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยเอกสารและใช้วิธีเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นำข้อมูลที่ได้รับมาประมวลผลการศึกษา ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

ผลการศึกษาพบว่า สถาบันส่วนใหญ่ดำเนินธุรกิจแบบครอบครัว หลักสูตรที่เปิดส่วนใหญ่ มีชั่วโมงการสอน 20-40 ชั่วโมง กิจกรรมนอกหลักสูตรที่จัดมากที่สุดคือการจัดหางานหรือการแนะแนวอาชีพ ปัจจัยที่สำคัญที่ผู้บริหารตัดสินใจก่อตั้งสถาบันที่สำคัญได้แก่ ผู้บริหารมีประสบการณ์ตรง ต้องการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา และต้องการตอบสนองความต้องการของตลาด ซึ่งพบว่าหลักสูตรในสาขาอุตสาหกรรมและบริการ สามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้เรียนที่ไม่มีงานทำมากที่สุด ด้านผู้เรียนพบว่าปัจจัยที่ทำให้เข้าเรียนคือต้องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทำให้ประสิทธิภาพการทำงานสูงขึ้น และเพิ่มโอกาสในการศึกษาต่อ สำหรับความคาดหวังของสถาบันเอกชนที่มีต่อรัฐ ต้องการให้รัฐสนับสนุนด้านการเงินทุน และเงินอุดหนุนเบี้ยต่ำ รวมทั้งด้านการเปิดหลักสูตรเสรี และสนับสนุนสวัสดิการแก่ครูผู้สอน ในสถาบันนอกระบบโรงเรียนสายอาชีพเช่นเดียวกันกับครูที่สอนในระบบโรงเรียน ส่วนผู้เรียนคาดหวังว่ารัฐควรจัดดูแลด้านค่าเล่าเรียน และหลักสูตรให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ หลักสูตรที่เปิดสอนควรเพิ่มหลักสูตรใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาประเทศโดยทั้งนี้รัฐควรเป็นผู้ประสานกับภาคเอกชนในการศึกษาและการวางแผนด้านหลักสูตรร่วมกัน ควรเน้นหลักสูตรที่เปิดสอนอยู่แล้วเปิดสอนให้ครบวงจรซึ่งจะทำให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ เช่น สถาบันที่เปิดสอนด้านการตัดเย็บเสื้อผ้า ควรเปิดหลักสูตรการออกแบบเครื่องแต่งกายด้วย และรัฐควรส่งเสริมให้เกิดการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ระหว่างผู้บริหารกับหน่วยงานที่จัดการศึกษาด้านอาชีพที่อยู่ในสาขาอาชีพเดียวกันมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นธุรกิจขนาดใหญ่หรือขนาดเล็ก

อุไรวรรณ พวงสายใจ (2545, น. 108-110) ศึกษาเรื่อง "ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนกับความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน โดยใช้วิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารจากสาธารณชน ข้อมูลจากกลุ่มอาสาสมัครสาธารณชน องค์การบริหารส่วนตำบล วิธีการประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม วิธีการสนทนากลุ่ม วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก วิธีการสังเกต โดยทำการ

เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการจดบันทึก เสร็จแล้วนำข้อมูลที่ได้รับมาประมวลผล การศึกษา ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

ผลการศึกษาพบว่า ทูทางสังคมทั้งที่ทุนที่มาจากภายในชุมชนเอง และทุนที่มาจาก ภายนอกชุมชน ประกอบด้วยวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจ บุคคล เครือญาติ การศึกษาเรียนรู้ องค์กรหรือกลุ่ม ส่งผลให้องค์กรเกิดความเข้มแข็งอันเนื่องมาจากทุนทางสังคม เหล่านี้เป็นแหล่งการศึกษาเรียนรู้ และมีการเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่ม องค์กรที่เข้มแข็งได้ ใช้กระบวนการเรียนรู้ มีความสามารถนำทุนทางสังคมโดยเฉพาะทุนที่มีอยู่ในชุมชนมี ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้ บุคคล วัฒนธรรม มีศาสนสถานในหมู่บ้านซึ่งเป็นศูนย์กลางทำ พิธีทางศาสนา ความเชื่อ เป็นที่พึ่งพิงทางใจ ทุนเหล่านี้ล้วนแต่เป็นทุนทางสังคมที่มีค่ายิ่งต่อการ ดำรงชีวิตประจำวันและเป็นปัจจัยสำคัญในการทำงานกลุ่มหรือองค์กร เป็นการเสริมสร้าง ความมั่นคงและยั่งยืนให้กับองค์กรส่งเสริมให้กลุ่มหรือองค์กรเข้มแข็ง แต่มีบางองค์กรที่ไม่สามารถ นำทุนมาใช้อย่างฉลาดซึ่งมีสาเหตุจากองค์กรนั้นไม่มีความสำคัญต่อชุมชนสมาชิกขององค์กรไม่ ตระหนักต่อการจัดตั้งองค์กร ทำให้องค์กรมีความเข้มแข็งน้อย หรือล่มสลายไป

การดำเนินงานหรือการบริหารจัดการขององค์กร โดยได้นำทุนทางสังคมโดยเฉพาะทุน ที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรอย่างคุ้มค่า เกิดพลังองค์กรสามารถสร้างอำนาจ ต่อรองกับสังคมภายนอกได้ และองค์กรสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวะการเปลี่ยนแปลงได้อย่าง มั่นคง

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้คือ องค์กรชุมชนและทุนทางสังคมจะสามารถดำรง อยู่ได้ต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกันอยู่ควบคู่กันไปโดยไม่สามารถแยกจากกันได้ ฉะนั้นควร ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าและรักษา พัฒนาองค์กรเพื่อให้ดำรงอยู่และสร้างความเข้มแข็งให้แก่ ชุมชนนั้น และการที่องค์กรชุมชนจะเข้มแข็งได้นั้นจะต้องมีการจัดการ การบริหาร การมีส่วนร่วม และกระบวนการเรียนรู้ ฉะนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจะเปิดโอกาสให้องค์กรชุมชนได้แสดง ศักยภาพให้ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มคิด จนกระทั่งจบกระบวนการเรียนรู้ นำบทเรียนที่ได้ไป พัฒนาต่อไป

ชยุต อินพรหม (2547, น. 142-144) ศึกษาเรื่อง “ทุนทางสังคมในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ : กรณีศึกษาสภาลานวัดตะโหนด ตำบลตะโหนด อำเภอตะโหนด จังหวัด พัทลุง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการของชุมชนตะโหนดและสภาลานวัดตะโหนด ศึกษาถึงกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของสภาลานวัดตะโหนด และศึกษาถึง กระบวนการทุนทางสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยทำการศึกษา

ค้นคว้าวิจัยเอกสารและใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ ซึ่งมีวิธีการศึกษาโดยการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ซึ่งนำข้อมูลที่ได้รับมาประมวลผลการศึกษา ซึ่งสามารถสรุปผล การศึกษาได้ดังนี้

ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการของสภาลานวัด เกิดขึ้นมาจากจิตสำนึกรักบ้านเกิดซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่หล่อเลี้ยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนให้เกิดการรวมพลัง เกิดการระดมทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งความรู้ เงินทุน แรงงานเข้าด้วยกันเพื่อนำมาพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญและดำรงอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ปัจจัยที่สำคัญในกระบวนการทุนทางสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของสภาลานวัด ประกอบด้วย ปัจจัยภายใน อันได้แก่ ความสัมพันธ์เครือญาติ ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน วัดและผู้นำชุมชน ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเข้ามาศึกษาขององค์กรต่าง ๆ และการเข้ามาศึกษาวิจัยของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้คือ ควรจะให้ความสำคัญกับพระสงฆ์ที่มีบทบาททางด้านการเป็นผู้นำทางด้านการพัฒนาชุมชนเพื่อที่จะสามารถนำทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้วมาแปรเปลี่ยนให้เกิดเป็นพลังทางสังคม ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคมและสร้างพลังของชุมชนที่สามารถขยายความสัมพันธ์ทางเครือข่ายให้กว้างขวางได้เป็นอย่างมาก การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นทั้งภายในและภายนอกชุมชนและเกิดจิตสำนึกแบ่งปัน ช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมโลกทรัพยากรธรรมชาติจึงไม่ใช่ของชุมชนตะโหนดเพียงอย่างเดียว

ณัฐกานต์ จิตรวัฒนา (2546, น. 112-114) ศึกษาเรื่อง "พัฒนาการทุนทางสังคมของกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ บ้านโป่งคำ ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการทุนทางสังคมของกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติในชุมชนบ้านโป่งคำ ศึกษาปัจจัยที่สร้างเสริมและ/หรือเป็นอุปสรรคต่อทุนทางสังคมทั้งเชิงบวกและเชิงลบของกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติในชุมชนบ้านโป่งคำ และศึกษาความสามารถของกลุ่มในการนำทุนทางสังคมมาเป็นกลไกในการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดความเข้มแข็ง และการพัฒนาที่ยั่งยืนของกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติในชุมชนบ้านโป่งคำ โดยทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยเอกสารและใช้วิธีศึกษาเชิงคุณภาพ ซึ่งใช้วิธีการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ซึ่งได้นำข้อมูลที่ได้รับมาประมวลผลการศึกษา ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

ผลการศึกษาพบว่า สภาพแวดล้อมทั้งในและนอกชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อกระบวนการทุนทางสังคม อันได้แก่ ระบบคิด วิธีปฏิบัติ และผลลัพธ์ รวมทั้งผลกระทบที่มีต่อคน

ในชุมชน ปัจจัยที่มีส่วนเกื้อหนุนให้กระบวนการทุนทางสังคมขับเคลื่อนไปได้นั้นมาจากปัจจัยทางด้านผู้นำ หรือทุนมนุษย์ ทุนทางทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ความเป็นเครือญาติ ความเชื่อค่านิยมในเรื่องเดียวกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน การช่วยเหลือกัน ความไว้วางใจกัน และกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีส่วนลดต้นทุนในการดำเนินกิจกรรมอีกด้วย

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ ควรสร้างรูปแบบกิจกรรมทางสังคมเพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ และเสริมทุนเดิมที่มีอยู่แล้วในชุมชนโดยจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกชุมชน ควรสร้างหรือป้องกันมิให้ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมนั้นลดลง และพยายามสร้างขึ้นมาใหม่ภายใต้บริบทของชุมชน ควรสร้างกระบวนการเรียนรู้เป็นพื้นฐานของการสร้างกระบวนการทุนทางสังคมอย่างต่อเนื่อง

จากผลงานวิจัยดังกล่าว ทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจสภาพการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายอาชีพหลักสูตรระยะสั้น นั้น สามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้ 2 ลักษณะ คือ ตอบสนองความต้องการด้านทักษะทางอาชีพเพื่อประกอบอาชีพโดยตรงทันที และตอบสนองความต้องการเพื่อเสริมการประกอบอาชีพต่อ หรือเพื่อสร้างศักยภาพในการนำไปประกอบอาชีพในอนาคตเพื่อเกิดความมั่นคงทางอาชีพในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข และยังคงคำนึงถึงประเด็นความร่วมมือกับองค์กรอื่น ๆ เพื่อจุดมุ่งหมายปลายทางในการผลิตบุคลากรสายวิชาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการและแนวโน้มของตลาดแรงงานในประเทศ โดยจุดเน้นจะต้องคำนึงถึงประสิทธิภาพการเรียนการสอนของโรงเรียนที่จัดการศึกษาให้ดีที่สุด ที่สำคัญ คือ ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนด้านการบริหารจัดการทุนทางสังคม ซึ่งมีการบริหารทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีคุณค่า ดูแลรักษาทุนทางสังคมที่สำคัญของชุมชนให้ดำรงอยู่ได้ และให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ร่วมกัน สามารถจะตอบสนองความต้องการของชุมชนและแก้ปัญหาของชุมชนได้ตามเป้าหมาย รวมทั้งการใช้พลังองค์กรเป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจการต่อรอง โดยเฉพาะทุนทางสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในชุมชน และปัจจัยภายนอกของชุมชนทำให้เกิดชุมชนเกิดความตระหนักและสร้างแผนนโยบายการมีส่วนร่วม ซึ่งกระบวนการที่มีอิทธิพลหรือส่งผลต่อกระบวนการทุนทางสังคม ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้านในฐานะผู้นำ ทุนมนุษย์ในท้องถิ่น ทุนทางธรรมชาติที่ยังเหลืออยู่ โดยมีทุนทางวัฒนธรรมการไว้วางใจต่อกันและกัน ความเอื้ออาทร และการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน

จากแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วจะเห็นว่า ทุนทางสังคมกับการจัดการการศึกษาด้านอาชีพเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหาร

นโยบายด้านสวัสดิการสังคมจะต้องเข้าใจหลักการบริหารจัดการศึกษาด้านวิชาชีพที่จะต้องเน้นการมีส่วนร่วม และการระดมทุนทางสังคมในการจัดการศึกษาด้านอาชีพ ซึ่งการจัดการศึกษาวิชาชีพเป็นการจัดการศึกษาเฉพาะ เน้นความสำคัญของแนวโน้มและตลาดแรงงานในอนาคต จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำงานเชิงความเป็นหุ้นส่วนไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคธุรกิจ และภาคประชาชนในการมีส่วนร่วมพัฒนาการศึกษาด้านวิชาชีพ โดยคำนึงถึงเป้าหมายสูงสุด คือ ความมั่นคงทางด้านอาชีพ อันจะก่อให้เกิดความมั่นคงทางสังคมทำให้ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง

จากบทสรุปดังกล่าวทำให้ผู้ศึกษาสนใจที่จะศึกษาเรื่องการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อจัดการศึกษาด้านอาชีพ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนแขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร เพื่อการศึกษาลักษณะของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อศึกษาการใช้ทุนทางสังคมในการจัดการศึกษาด้านอาชีพในชุมชน และเพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการใช้ทุนทางสังคมในการจัดการศึกษาด้านอาชีพในชุมชน โดยมีกรอบแนวคิดในการศึกษาดังต่อไปนี้

กรอบแนวคิดในการศึกษา

